

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/hegyesi-zsolt-zrinyi-miklos-es-lippay-gyorgy-kapcsolata-a-kolto-hadvezer-muvei-es-levelei-alapjan-05-02-05/>

Hegyesi Zsolt

Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, Történelem – pályamunka, 2013/2014. tanév

Iskola: Debreceni Fazekas Mihály Gimnázium

Felkészítő tanár: Kunkli Attila

A dolgozat képet ad a XVII. század két nagy alakjának, Zrínyi Miklósnak és Lippay Györgynek a kapcsolatáról. Először Lippay karrierjét és életét mutatja be röviden, majd rátér az 1640-es évekbeli jó viszonyukra. Az 1650-es években Lippay reálpolitikusként lépett fel, Zrínyi pedig Erdély felé fordította figyelmét, és kettejük között konfliktus alakult ki. Erdély bukása után nagyot csalódott Zrínyi, akinek a II. Rákóczi György vállalkozásait ellenző Lippay iránti indulatát is bemutatja a szerző. Az 1660-as évekre Lippay korábbi előítéleteit félretéve a nemzeti egységpolitika kovácsolója és Zrínyi támogatója lett. Tragédiájuk abban

áll, hogy a török birodalom és a bécsi abszolutizmus elleni közös harcukat Európa sajátos, nagyhatalmi politikai viszonyai között nem tudták véghez vinni. A török kiűzésére csak évtizedekkel haláluk után került sor, mégpedig a Habsburgok akarata szerint, tehát a magyaroknak semmilyen mozgásteret nem hagyva. Bár egy olyan kivételes vezető, mint Zrínyi Miklós ritkán születik, Lippay érsek érdemeinek sem szabad feledésbe merülniük.

Bevezetés

Gróf Zrínyi Miklós emberi nagysága mind a mai napig meghatározza koráról alkotott elképzeléseinket. Nemcsak az államférfit és politikust tisztelhetjük benne, hanem a költőt és hadvezért is. Világszemléletéről sokat tudunk a magyar irodalomra nagy hatást gyakorló műveiből, valamint levelezéséből is. A korban egyedülálló módon neve Európa-szerte ismert volt, haditetteinek csodájára jártak. Mindez azzal is jár, hogy az 1600-as évek közepének más meghatározó személyiségeit alig vizsgálják a szakértők, így számos kiváló politikus méltatlanul háttérbe szorul, esetleg feledésbe merül.¹

Nincs ez másképp Lippay György esetében sem, akinek személyisége fölött nemcsak Zrínyi, hanem Pázmány Péter nagysága miatt is gyakran elsiklanak a kutatók. Pedig a kor eseményeibe neki is igen jelentős beleszólása volt, mind kancellárként, mind esztergomi érsekként. R. Várkonyi Ágnes is megjegyzi, hogy Zrínyi Miklós és Lippay György viszonya jóval árnyaltabb, mint azt sokáig gondolták. Ez abból is fakadhat, hogy Lippayt sokáig elég egyoldalúan minősítették.² Valóban, Széchy Károly és az ő nyomán Klaniczay Tibor is gyakran – leegyszerűsítve – ármánykodó Habsburg-csatlósként írnak Lippayról, holott Pauler Gyula már jóval korábban is reálisan tudta megítélni Lippay tevékenységét.³

Úgy találtam, hogy érdemes foglalkoznom Zrínyi Miklós és Lippay György igen izgalmas kapcsolatával. Vizsgálódásaim során kirajzolódtak előttem a XVII. század közepének kusza magyar és nemzetközi viszonyai; a lelkesedés és kilátástalanság, a belső és külső ellentétek, a széthúzás és összetartás. Igyekeztem a rendelkezésemre álló források segítségével a legpontosabb képet adni a két államférfi közötti összetett viszonyról, amit éppúgy jellemzett barátság, mint ellentét.

Lippay György életútja

A kifejezetten tehetséges Zrínyi Miklóshoz hasonlóan Lippay György is sokoldalú, jó képességekkel rendelkező személy volt. Előkelő származásának és jó taktikai érzékének köszönhetően igen meredeken ívelt felfelé a karrierje. Nemcsak politikusként és főpapként bizonyított, de alkimistaként is számon tartották, a pozsonyi érseki palota kertjének pedig csodájára jártak.⁴ Egyházának érdekeit harciasan, nagy lelkesedéssel képviselte. Kiváló példa erre az 1651-es trencsényi úrnapi körmenet, amelyet a zömében protestáns, „felizgatott” lakosság nagyfokú rosszallása ellenére is megtartott.⁵ Személyiségének formálásban meghatározó szerepe volt igen mély vallásosságának.

Kanonok, püspök, kancellár, érsek

Zombori gróf Lippay György 1600. október 6-án született nemesi családban. Édesapja Lippay János királyi titkár, illetve személynök volt. Gyermekeit Pozsonyban töltötte, alsóbb fokú tanulmányait is itt végezte; később Bécsben, majd Grazban tanult. Eközben egri kanonokká nevezte ki őt II. Mátyás. Miután 1621-ben magiszteri fokozatot szerzett,

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Rómában tanult tovább a Collegium Germanico-Hungaricumban. Pappá szentelése után egy évvel, 1625-ben visszatért Rómából, amikor is rögtön az esztergomi főszékesegyház kanonoka lett. 1627-ben a tornai főesperesség és az érsekújvári plébánia, 1628-ban a Szent István első vértanúról nevezett prépostság élére nevezték ki; két évvel később pedig a Szent Kereszt- és Szent Balázs-oltárok rektora lett. Mint kanonok, ő volt a káptalani tized behajtója és a nagyszombati szeminárium prefektusa. Karrierje még meredekebben ívelt felfelé, miután VIII. Orbán pápa 1632. május 29-én apostoli protonotáriusává⁶ és kamarásává nevezte ki.⁷

Egyes források szerint⁸ 1631 és 1633 között pécsi püspök is volt. Tusor Péter azonban ezt nem említi, csak 1633. február 1-jén bekövetkezett veszprémi püspöki kinevezéséről szól. A Pécsi Egyházmegye sem tünteti fel püspökeinek névsorában.⁹ Felszentelésére (consecratio) minden bizonnyal az 1633 végén került sor. Erről tanúskodik Pázmány Péter levele is, melyben követét arra utasítja, hogy a „Veszprémi Püspök Uram” felszentelésének alkalmából Esterházy Miklós nádort jobb belátásra bírja, hogy az „szálljon magában és az egyházi rendet ne szidalmazza.”¹⁰ A pécsi püspök kiléte körüli bizonytalanság, illetve a püspöki kinevezés(ek) és a felszentelés közötti hosszú idő a török kor szétzilált egyházszerkezetében egyáltalán nem volt rendkívüli. A pécsi püspökök például a török uralom miatt közel 150 éven át be sem tették a lábukat egyházmegyéjük területére.¹¹

Lippay az 1633-as püspöki kinevezésével együtt magyar királyi tanácsos és Veszprém vármegye főispánja lett. Egy forrás még váci püspökségéről is ír.¹² Az 1635-ös esztendőben királyi kancellárnak nevezték ki. A kancellári cím másik várományosa, Draskovich György győri püspök származása és kancellárhelyettesi tapasztalatai miatt esélyesebbnek látszott a címre, de gőgje, összeférhetetlen jelleme azonban nem tetszhetett II. Ferdinándnak, aki a szintúgy ambiciózus, de megnyerőbb és jobb taktikus Lippay Györgyöt nevezte ki a posztra.¹³

1637-ben az egri püspökség élére helyezték át, illetve Heves és mindkét Szolnok megye főispánja lett. Ekkor engedélyt kapott a püspökség egyházi javadalmainak eladományozására. Karrierjének csúcsára 1642. november 18-án ért esztergomi érseki kinevezésével. Ennek pápai megerősítését 1645. december 4-én, a lelki hatalmat jelképező palliumot 1646. március 12-én kapta meg. Mint Magyarország primása, ekkortól főkancellár is volt.

Lippay mint primás és a jezsuiták

Amikor I. Rákóczi György a protestáns érdekek védelmében 1644–1645-ben hadjáratot vezetett a királyi Magyarország ellen, Lippay minden befolyását igyekezett kihasználni a katolicizmus pozícióinak erősítéséhez. A linzi béke ellen hevesen tiltakozott, és az azt követő országgyűlésen sem tanúsított kompromisszumkészséget a protestánsok irányába. Megpróbálta felmérni a katolikus pozíciók visszaszorulásának mértékét. Az érseki tartomány lelképásztorainak 1647-es összeírása egyértelműen megmutatta a szétzilált területek komoly paphiányát, többek között ezért is került sor az 1648-as nemzeti zsinat összehívására.

A nemzeti zsinat pontos határozatait nem ismerjük, mert azokat nem publikálták. Azt tudjuk viszont, hogy a zsinaton Lippay elmarasztalta korábbi riválisát, Draskovich Györgyöt, aki az országgyűlési felszólítás ellenére beleszólt a győri székeskáptalan ügyeibe, és nem töltötte be a megürült javadalmakat. Szintén a zsinat keretei között alakult meg a paphiány leküzdésére a nagyszombati generális szeminárium. A jezsuitákat – Societas Jesu – is ekkor ismerték el a magyar egyházi rend hivatalos tagjaként.

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

A jezsuitákkal egyébként jó kapcsolata volt Lippaynak. Két testvére, János és Ferenc is csatlakoztak a Jézus Társaságához. János, akit kertészként és botanikusként is elismertek, később a Pázmáneumot irányította, Ferenc pedig a trencsényi kollégium rektora lett. Ezen kívül egy jezsuita atya, Trinckel Zakariás gyóntatta Lippay Györgyöt.¹⁴ Az érsek Besztercebányán, Szakolcán, Selmecebányán és Rozsnyón telepítette le a rendet, illetve 50000 forintot áldozott a már említett trencsényi kollégium, templom és noviciátus létesítésére. Emellett még számos módon támogatta a Loyolai Szent Ignác által alapított rendet.

Egyházszerző tevékenysége és halála

A primás alapító kedvét mutatja az 1649-ben alapított és 1667-ben megnyílt jogi kar Nagyszombatban, valamint a csallóközi és körmöcbányai ferences kolostor. Püspökként is aktív volt: ő szentelte fel Széchényi György veszprémi és Hoffmann Pál pécsi püspököt.¹⁵ Egyházszerző tevékenységének a részeként 1658-ban egyházmegyei zsinatot hívott össze, mely során Erdély bukására hivatkozva eltörölte a linzi békében a katolikusok érdekeit sértő pontokat.¹⁶ Felismerte a ruszin ortodoxok katolizálásának lehetőségét, az általa elkezdett térítő folyamat viszont csak évtizedek múlva hozott kifejezetten jelentős sikert. Kézzelfoghatóbb eredményt mutattak a csallóközi térítések, amelyek során jezsuita atyákat küldött a protestáns közösségekhez, gyakran azok templomait – a korban jellemző módszerrel – „elfoglalva”.

Az 1650-es években politikai elképzelései a realitásokat tükrözték, politikai befolyása igen nagy volt, Habsburg-hűségét senki sem kérdőjelezte meg. Miután I. Lipót 1656-ban esztergomi érsekként megkoronázta, és az trónra lépett, Lippay tulajdonképpen elfordult a Habsburg-háztól, és a nemzeti egység eszméjét tűzte zászlajára. Kortársai részéről innentől tisztelet váltotta fel korábbi népszerűtlenségét. Lippay végrendeletében nagylelkűen adományozott különböző egyházi célokra. Gazdag könyvtárát, mely magában foglalta a bécsi Fugger-könyvtár 1681 kötetét is¹⁷, az esztergomi káptalanra hagyta. 1666 januárjában hunyt el, végakarata szerint Pázmány Péter mellé temették a pozsonyi Szent Márton-dómban.

Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata

Lippay és Zrínyi viszonya 1647-ig

Pázmány, Lippay és Zrínyi

A magyarországi katolikus megújulás legfőbb alakjának, Pázmány Péter esztergomi érseknek elévülhetetlen szerepe volt abban, hogy Zrínyi György 1626-os halála előtt röviddel katolizált. Gyermekei, az 1620-ban született Miklós és Péter főgámja és taníttatásuk irányítója is ő lett. A bíboros törődését és közbenjárását mutatja, hogy 1628-ban Zrínyi Miklós, elsősorban apja érdemeiért, megkapta a királyi főlovászmesteri címet.¹⁸

Bár lehetséges, hogy Zrínyi Miklós már a Bécsben, illetve Nagyszombatban folytatott tanulmányai során találkozott Lippay Györggyel, az első dokumentált eset az 1634–1635-ös soproni országgyűlésen volt. Ekkor Lippay mint veszprémi püspök, Zrínyi pedig mint királyi főlovászmester kapott meghívást a diétára.¹⁹

Pázmány hamarosan felismerte, hogy az ifjú Zrínyi fejlődésének már nem hatékony és előremutató módja az iskolai taníttatás, ő ugyanis „*vagy országok (országot) látni, vagy császár ő felsége udvarába lenni kész. De lehetetlen, hogy tanuljon.*”²⁰ Tanulmányainak

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

formális lezárást adott nyolc hónapos itáliai útja 1636-ban, amelyet Pázmány Péter készített elő.²¹ A prímás körültekintését bizonyítja idősebbik Francesco Barberini bíborshoz írt levele, amelyben arról tájékoztat, hogy Senkvicz Mátvás esztergomi kanonokot bízta meg az ifjú Zrínyi kísérésével.²² Az utazás minden bizonnyal nagy hatással volt rá, hiszen a korban jelentős itáliai városok mellett a római pápai udvart is felkereste, ahol még VIII. Orbán pápa is fogadta.

Mint azt Lippay György életrajzában is láthattuk, a főpap igen gyorsan haladt egyre feljebb az egyházi és világi tisztségeiben. Mindezt Pázmány Péter érsek szárnyai alatt tette, aki őt tehetséges utódjelöltjeként kezelte. Zsilinszky Mátvás is megjegyzi, hogy Lippay a bíborosra csodálattal tekintett, illetve annak minden tervébe be volt avatva.²³ Ebből következik, hogy Pázmány, aki a Zrínyi-testvérek gyámságát felügyelte, egészen biztosan megosztotta Lippayval a még gyermek Zrínyi Miklóssal kapcsolatos nagy reményeit. Lippay így tehát azt gondolhatta, hogy az ifjú Miklós vitézzé válik és a katolikus érdekeket is képviselni fogja. Ez utóbbi elképzelés csak részben valósult meg, mert bár nagy hatással volt rá Pázmány és a jezsuiták is fontos szerepet kaptak neveltetésében, erős protestáns légkör vette körül Németújváron, ahol az iskolai szüneteket töltötte. Így Zrínyiben igen korán kialakult a vallási tolerancia érzése.

Lippay kancellár és a végvári küzdelmek

Az 1637–38-as pozsonyi országgyűlésen, ahol Zrínyi birtokai védelmében fel is szólalt, szintén találkozott Lippayval. Nem lehet tudni, hogy Lippay felfigyelt-e az önállósodó Zrínyire, de ha igen, valószínűleg jó benyomást tehetett rá.

Szintén önálló felnőtté válását mutatja az is, hogy a birtokai igazgatása mellett a török elleni védelmet is átvette a Muraközben. 1638 áprilisában például a kaproncai kapitánnyal és a varasdi főkapitánnyal közösen tervezett akciójára így invitálta Batthyány Ádámot: „*mind együtt mennénk, Kegyelmed az maga akaratját nekem jelentse meg, ha akarja-e Kegyelmed, most jó módunk volna benne, de sok írással menne véghöz, csak írja meg Kegyelmed lehet-e vagy nem, én is mindjárt emberemet küldöm oda Kegyelmedhez*”.²⁴ Érdemes megfigyelni, hogy Zrínyi – jó hadvezérhez méltóan – óvatosságból a levélben haditervet és egyéb taktikai információkat nem oszt meg, hanem követ útján szándékozik közölni azokat.

Kancellári működése alatt Lippay kezei között számos ügy átfutott, köztük a végvári küzdelmekkel kapcsolatosak is. Ezek közül sokat ő maga terjesztett az uralkodó elé, akinek válaszait gyakran ő hozta meg. Többek között ő is közvetíthette az 1630–40-es évek fordulóján Zrínyi harci törekvései ellen kiadott tiltó intézkedéseket. Lippay Batthyány Ádám, következésképpen Zrínyi Miklós harcairól is tudott.

Amikor a török fenyegetés ellen fellépő Batthyány katonai akciójára válaszként Muza pasa elfoglalta Damaszk várárt, Esterházy Miklós nádor Lippayn keresztül sürgette a bécsi udvart, hogy azonnal küldjön kétezer fős zsoldossereg felállításához szükséges pénzt. Lippay válasza a következő volt: „*De ezek az emberek magokat sem tudják oltalmazni, nemhogy minket... A minemű gubernatioval vannak, igazán mondom Nagyságodnak, hogy én egyebet nem várok utolsó romlásnál, nemcsak a töröktől, de másutt is... Meg is vagyok szólítva (szólva), noha nem ő felségétől, hogy az Nagyságod irásának csak a velejét vegyem ki, ne fárasztam annyival és terhelve fülöket. De én vagy szeretik vagy nem, untig, fáradtig elbeszélésem nyavalyáinkat... Még is mind halálig a tractát emlegetik... Attól félnek, hogy megharagszik a török és minden jó akaratját leteszi, ha berzenkedünk*”.²⁵

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

A levélből nyilvánvalóvá válik, miszerint Lippay tisztában volt azzal, hogy a Habsburgok és tanácsosaik számára a magyarországi kisebb-nagyobb küzdelmek nem bírnak stratégiai fontossággal. Inkább attól féltek, hogy Batthyány és Zrínyi csatározásai veszélyeztethetik a – mellékesen a törökök által sem betartott – békét. A kancellár nem volt az ügyben közömbös, sőt ki tudta harcolni a kért kétezzer zsoldoshoz szükséges pénzt.²⁶

A harmincéves háború és az 1646–47-es országgyűlés

A harmincéves háború eseményei 1642-től a már érsek Lippayra és Zrínyire is nagy hatással voltak, de különböző módon. Lippay nagyon komolyan vette a háborút, mert abban elsősorban nem a Habsburgok hatalmi versengését látta az európai hegemoniáért, hanem lehetőséget arra, hogy a protestáns vallási irányzatok eltűnjenek Magyarországról és a környező vidékekről. Míg Zrínyi 1642-es fiatalos ambícióját, lelkesedését 1643-tól kelletlenség és kedvtelenség váltotta fel a hadjáratokkal kapcsolatban, ráadásul 1645-ben már nem is volt hajlandó harcba indulni, addig Lippay lelkesedése nem hagyott alább. A folyamatos béketárgyalások helyett az offenzívát sürgette I. Rákóczi György ellen, hogy lehetőség legyen egy katolikus erdélyi fejedelem megválasztására. A linzi békekötés után is igyekezett egyháza érdekeit minél jobban képviselni, akár III. Ferdinánd befolyásolásával is.²⁷

Az 1646–47-es pozsonyi országgyűlésen a linzi béke becikkelyezése ellen igen erősen lépett fel Lippay és a konzervatív klérus. Draskovich János nádorrá választása után szembe került az országos sérelmeket tárgyalni kívánó érsek és a béke mihamarabbi beiktatását sürgető országbíró, Pálffy Pál. Bár kecsegtető lenne Zrínyit a Pálffy-féle csoportosuláshoz sorolni, ahogy ezt Széchy is teszi²⁸, mégis úgy tűnik, a gróf inkább Lippay felé húzott. Ezt bizonyítja az országgyűlésről protestáns körökben született pasquillus is.²⁹

„Palatinus uram³⁰ iszik a tiszt mellett,
Ki hozá nyakunkra papságunknak kelyhét,
Igazságunk mellett tudod-e ha pörlött,
Országunk javára neveletlenné lét.
Mint az Venus csillag, Palfi³¹ úgy tündöklék,
Dul ful az ország közt, hogy hazánk öldöklék,
Helyén költ az szíve, az nyelve sem botlik,
György pap³² tanácsával az ég is megdöglék.
Bottyáni Forgácsa³³ az főbirótul vár,
Zriniek elméje vélek egy nyomban jár,
Atyjoknak tanácsa nincs még nálok, bé kár,
Országunk javára éljenek, mondjuk bár.”³⁴

A költemény Lippay és Draskovich szidalmazott körébe helyezi a Zrínyi testvéreket, illetve Pálffy Pált hozza fel pozitív példának, aki felszólalt Lippay ellen. Az gyanítható tehát, hogy az országgyűlésen nem kifejezetten aktív Zrínyi legfeljebb csak kisebb, nem jelentékeny nézeteltérésekbe keveredhetett a klérussal, ha ez egyáltalán megtörtént. Klaniczay Tibor szerint Zrínyi ekkor ismerte meg Lippay igazi arcát, ám a gróf már korábban is találkozhatott az érsek megalkuvást nem tűrő hozzáállásával és egyházát mindenáron védeni kívánó elképzeléseivel, így nem valószínű, hogy az országgyűlés hatására az egyháziak ellen fordult volna.³⁵ Tehát Zrínyi és Lippay kapcsolata ebben az időszakban jónak tekinthető.

Zrínyi két levele Lippaynak 1647-ből

Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolatának elsődleges forrásai lehetnek Zrínyi ránk maradt levelei, melyeket az érseknek küldött. Tudvalevő azonban, hogy a saját bevallása szerint sem túl „közlékeny” Zrínyi leveleinek jó részét nem ismerjük.³⁶ A megtalált és elveszett levelek aránya Perjés Géza becslése szerint 1:9.³⁷ E hozzávetőleges becslés alapján még körülbelül 80 elveszett iratot felételezhetünk Zrínyi és Lippay levélváltásából. Természetesen még a megmaradt forrásokat is a kor viszonyainak kontextusában kell vizsgálnunk.

Az 1647-es esztendőből két levél is ránk maradt, amelyet Zrínyi Lippay érseknek írt. Az első 1647. augusztus 3-án, Csáktornyan kelt (*1. levél*). A levélből kiderül, hogy az érsek Zrínyitől – akinek velencei, itáliai kapcsolatai is voltak – gyaníthatóan több hónapja, talán az országgyűlésen azt kérte, hogy az hozasson neki Itáliából csigákat. Zrínyi bizonygatja, hogy ő nagyon igyekezett minél hamarabb megszerezni a csigákat, de amelyek Velencéből „háromszor is” érkeztek, „rosszak” voltak, így „belső Olaszországba” küldött újakért. Sajnos ezek minőségével sincs maradéktalanul megelégedve, mégis elküldi őket Lippaynak.

Ezek után Zrínyi nyomatékosítja, hogy az érseknek készen áll szolgálni, jóakarattal viseltetik iránta, és kéri, hogy máskor is „szolgálta” vele. Ezzel el is érkezünk a levél fontosabb részéhez, amely tükrében vizsgálhatjuk a két ember viszonyát. Zrínyi megköszöni az érsek közbenjárását, a „*muraközi kétszáz emberre való fizetést*” sürgető előterjesztését. Erről maga III. Ferdinánd számolt be Zrínyinek, hozzátéve, hogy ő is támogatja a dolgot. Zrínyi azonban mégis úgy érzi, az ügy feledésbe merül és meglehet, hogy az említett muraközi katonák sosem kapják meg fizetségüket. Így újra kéri Lippayt, hogy „*legyen promotora ennek az dolognak*”. Gyaníthatóan a főkancellár Lippaynak nem okozott gondot egy efféle kérés bécsi teljesítésének kieszközlése, inkább a tanácsosok apátiája az, ami kellemetlenné tehetné, esetleg megnehezíthette az ilyen feladatokat.³⁸

Mindenesetre ez az írás Zrínyi és Lippay igen jó viszonyát sugallja. Egyértelművé teszi, hogy 1647 körül jó személyes kapcsolat és hosszas levelezés volt a két méltóság között. Erre engednek következtetni többek között Lippay és Zrínyi egymástól kért szívességei is. Ezt a levelet Kovács Sándor Iván bizonyítékként használja fel annak alátámasztására, hogy a *Szigeti veszedelem* 1647–1648 telén íródott, amikor is az érsek még Zrínyi barátai között szerepelt.³⁹

A másik levél, melyet szintén 1647-re datálhatunk, csak egy témáról, a kertészetről szól (*2. levél*). Lippay György pozsonyi, reneszánsz jellegű primáskertje európai színvonalú volt, köszönhetően János testvérének. A jezsuita pap magyar nyelvű kertészeti szakkönyvei nagy jelentőséggel bírnak mind a mai napig. Zrínyi egy emberét Itáliába küldte „*mindenféle virágokért*” – többek között Lippay számára is –, de az súlyosan megbetegedett. A levél szerint Zrínyi most értesült, hogy bár a küldötte életben van, az őszi virágokat már nem tudja elhozni, de a tavasziakat biztosan eljuttatja felépülése után. Ezután Zrínyi beszámol II. Ferdinánd toszkán nagyhercegtől kapott ajándékairól, egy orvosságos ládáról és egy doboz virághagymáról. Ezeket a kertésze és Walter Leslie tanácsára elültette annak ellenére, hogy Lippaynak szánta őket. Zrínyi megköszöni a Lippaytól kapott virágokat, és biztosítja az érseket, hogy a „*florentiai herceg*” következő, remélhetőleg szép, tavaszi virágokból álló küldeményéből neki is juttat majd. Sajnálataát fejezi ki, hogy a most kapott csomag leginkább „*giunkiliákbul*” áll, „*hiácintusok*” és tulipánok mellett, majd megjegyzi, hogy más hírrel nem szolgálhat.⁴⁰

Ez a levél is Zrínyi és Lippay jó viszonyáról árulkodik és megmutatja, hogy gyakran kerülhettek szóba a két úr között olyan „hobbik”, mint például a kertészet. Az is látható, hogy

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

a gróf igyekszik az érsek kedvében járni, ebben az esetben a lehető legszebb virágokkal, bár itt is szabadkozni kénytelen, mint előző levelében a silány minőségű csigák miatt. A két levélből tehát egy igen jó Lippay–Zrínyi kapcsolat rajzoldódik ki. Persze az sem zárható ki, hogy Zrínyi a Draskovich János 1646-os nádorrá választásával megüresedett horvát báni pozícióra vágyakozott, és ezért ajánlgatta szolgálatait a bécsi udvarban befolyással rendelkező érseknek ilyen hevesen. Következésképpen az is előfordulhat, hogy a levelekben említett szívességek végül közrejátszottak abban, hogy Lippay 1647 végén horvát bánnak ajánlotta Zrínyit.

Az mindenesetre biztos, hogy az érsek 1647. december 27-i előterjesztésében alig győzte dicsérni levelezőpartnerét. Magasztalta vitézi érdemeit és családjának hűségét a Habsburg-házhoz. Határozottan kiállt az akkor még fiatalnak számító Zrínyi bánná való kinevezése mellett.⁴¹ Nagy Levente szerint Lippay ezzel és Draskovich János nádorrá választásával – amellet, hogy katolikus, aulikus főurak kerülnek vezető pozíciókba – a horvátországi katolikus főnemesség támogatását akarta megnyerni.⁴² Ha így van, ez sikerült is neki, hiszen Zrínyit kinevezték, bár hivatalát csak jóval később foglalta el.

A Szigeti veszedelem Lippayt méltató versszakai

Zrínyi Miklós legszélesebb körben ismert művének, a *Szigeti veszedelem* monumentális eposzának XIV. éneke azzal kezdődik, hogy költő hajójából végigtekint barátain, akik eléje siettek a kikötőbe. A hamarosan célba érkező hajó motívuma azt jelzi, hogy Zrínyi rövid időn belül befejezi nagy lélegzetvételi alkotását. Az ének elején kilenc versszak szerepel, melyek már nem kerültek be a kötet 1651-es, bécsi kiadásába. Ezen versszakok lényegét legtalálósabban Kovács Sándor Iván fogalmazza meg. Szerinte a Lippay és az egyháziak támogatását élvező, „*frissen kinevezett királyhű horvát bán tekint végig barátain e strófákban az 1648. évi politikai erőviszonyoknak, érdekszövetségi szempontoknak megfelelően.*”⁴³

A XIV. ének 3–5. versszaka

Bene Sándor közlésében a következő strófákat olvashatjuk a kikötőbe érkező Zrínyiről és első helyen említett barátjáról, Lippayról:

„Már én mágnesküvem portushoz hoz engem,
Szerencsésen jöttem által ez tengeren,
Immár barátimat az parton esmerem,
Mellyek nagy örömmel jüttek énelőmben.
Ahun látom az parton nagy méltósággal
Mi nagy Érsekünket, mely gondokban sétál,
Tántorgó hajókat igazgat kormányyal,
Veszne, ha nem igazgatná okossággal.
Az mi szent házunknak ű hűv komornyikja,
Mi igaz hitünknek erős tartalékja,
Ki fogjuk esmerni űtet e napokba,
Mert Isten akarja öltözzék bimbóban.”⁴⁴

Zrínyi tehát nagy lelkesedéssel emlékezik meg elsőként elvbarátjáról – talán valódi barátjáról –, Lippay Györgyről. Érdeemes megfigyelni a szóhasználatot. A költő „*nagy méltósággal*” láttatja a „*mi nagy érsekünket*”, aki „*gondokban sétál*”. Az érsek által kormányzott hajók – Zrínyi szerint – pedig elsüllyednének, ha azokat „*nem igazgatná*

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

okossággal”. Az Anyaszentegyház *hű* komornyikja az igaz hit tartaléka, oszlopa, aki Isten akaratából hamarosan bíboros lesz. A kiemelt szavak mutatják, hogy Zrínyi az érsek nagyságát, okosságát, hűségét és méltóságát hangsúlyozza. Éppúgy, mint a Batthyány Ádámot méltató sorokban, itt is megjegyzi, hogy az adott személy gondterhelt, mert nagy teher van a vállán. Ez a hánykolódó hajó költői képében igen szép formát ölt a 4. versszakban.

Külön kutatást érdemelne, hogy Lippay mikor volt esélyes a bíborosi kinevezésre és miért került le a kérdés a napirendről úgy, hogy végül nem lett Magyarország primása bíboros is. Lippayt ismerték Rómában, VIII. Orbán pápától több tisztséget is kapott. Utódja, a Barberinikkel szemben álló X. Ince azonban nem emelte őt be a bíborosi kollégiumba. Az érsek számíthatott a kinevezésre, mert a címerébe belevette, illetve a címerével ellátott szuperexlibrisébe is bevéssette a bíborosi kalapot (5. kép).⁴⁵ E reményeit R. Várkonyi Ágnes a nagyszombati zsinattal hozza összefüggésbe.⁴⁶ Ezzel szemben Széchy Károly szerint a primás az 1647–48-as országgyűlésen mutatott *„erőszakossága és tiszteletlensége következtében”* esett el a címtől. Ez azért nem valószínű, mert Lippayt hitbuzgalma a kardinálsi kinevezésre inkább esélyesebbé tette; valamivel korábban ezt maga Széchy is megjegyzi.⁴⁷ Zrínyi mindenesetre érdemesnek találja megemlíteni a kérdést Lippay dicséretében.

Úgy tűnik, hogy az érseknek szentelt két versszakban Zrínyi nemcsak politikai harcostársát méltatja, hanem háláját is kifejezi, melynek oka Kovács Sándor Iván szerint akár a már említett muraközi katonák fizetésének megsürgetése, akár a báni kinevezés lehetett. Az utóbbi hihetőbbnek tűnik, különösen Zrínyi Wenzel Lobkowitz herceghez írt levelének ismeretében, melyben Zrínyi alig győz hálálkodni *„legnagyobb”* pártfogójának.⁴⁸ Lobkowitznak – aki 1644-től a Haditanács alelnöke és 1645-től titkos tanácsos volt⁴⁹ – Zrínyi egyértelműen kijelenti: *„szerencsémeket egészen pártfogóim ajánlásának tulajdonítom.”* Zrínyi nagyon jól látta, hogy támogatóinak, pártfogóinak köszönheti a kinevezését. Egészen bizonyosan Lippaynak is nagyon hálás volt, hiszen a báni címet tulajdonképpen az ő előterjesztésére és személyes közbenjárására nyerte el. A nagy megtiszteltetés miatt érzett hála egyik megnyilvánulása lehet tehát az idézett két strófa.

A XVI. ének további kihagyott versszakai és a befeketések

Érdemes végigtekinteni Zrínyi további felsorolt barátain is: Batthyány Ádámon, Nádasdy Ferencen, Csáky Lászlón, Eszterházy Lászlón és Homonnai Gyurkón. Az 1648-as kéziratban, a *Syrena-kódex*ben még szereplő személyeket egy kivétellel kihagyta az 1651-es bécsi *Syrena-kötet*ből. A kivétel Batthyány Ádám, akinek vitézségét harcostársa 1648-ban és néhány évvel később is kiemeli. Az 1651-es kiadásban a hat barát helyett dicsért három személy R. Várkonyi Ágnes szerint *„három országrészt jelent: Zrínyi Péter a horvátországi végeket, Batthyány a Dunántúlt, Wesselényi Felső-Magyarország katonai erejét összefogni képes személyiség.”*⁵⁰

Külön figyelmet érdemelnek a Homonnai Gyurkóról írt versszakok:

*„Ahun van az parton egy gyöngye virágszál,
Melynek reménsége nevelkedésben ál,
Homonnai Gyurkó benned Pallas talál
Észt és bátorságot, mellyet rosda nem szál.
Két Atiádnak hűvségét te is kövessed,
Ha bár javaidat mind el kel vesztened,*

*Mert egy jó szerenchés üdő eszt teneked
Usurával fizeti minden vesztésed.*⁵¹

Homonnai Gyurkó a költemény megírásakor már Grazban tanult a jezsuitáknál, ezért találhat benne Pallas „észt és bátorságot”. A két atyára tett utalás pedig Homonnai Györgyre és Homonnai Jánosra vonatkozik, akik Bethlen Gábor, illetve I. Rákóczi György magyarországi hadjáratai során az erdélyi fejedelmek ellen harcoltak, s buktak el.⁵² A klenovniki várban árvaságban maradt fiú valóban szinte mindent elvesztett, de Zrínyi szerint, aki személyesen is ismerte őt,⁵³ bőven kárpótolva lesz. Látható tehát, hogy az eposz megírásakor Zrínyi felvállalta Erdély-ellenességét, de legalábbis a királyhoz való hűségét az erdélyi fejedelem esetleges támadásakor.⁵⁴ Mindez újra azt támasztja alá, hogy Zrínyi az Erdély felé kacsingató Pálffy Pál helyett ekkor még inkább Lippayval tartott.

Ha a szóban forgó versszakokat a *Szígeti veszedelem* kéziratos változatának, a *Syrena-kódex*nek Széchy Károly által is közzétett lapjain megvizsgáljuk, rögtön szembetűnik, hogy a Lippay érsekről szóló sorok be vannak feketítve, le vannak satírozva (6. kép).⁵⁵ Azon felül, hogy elvbarátait újakkal cserélte ki a bécsi kiadásban, Zrínyi azt is fontosnak érezte, hogy az érseket dicsérő szavait később senki se olvassa ki, vagyis mintegy letagadva a korábban vele meglévő jó kapcsolatát vele. De vajon hogyan vélekednek a kor kutatói erről a cselekedetről? Kovács Sándor Iván a lehúzások jelentőségét nem fejti ki részletesen, bennük csak az önállósodó politikust véli felfedezni.⁵⁶ R. Várkonyi Ágnes sem részletezi külön erről a véleményét, a kérdést együtt tárgyalja a többi kihagyott versszakkal. Szerinte mivel „nemcsak Lippay, hanem Batthyány nevén kívül valamennyi név kimaradt a *Syrena-kódetből*, általánosabb okot kell keresnünk, mint azt, hogy Zrínyi és Lippay esetleg megromlott személyes kapcsolata miatt változott volna meg az első 12 strófa névsora. Ha igaz, hogy Zrínyi azért hagyta volna ki Lippay nevét az eposzból, mert 1649-ben nyíltan elfogult valláspolitikájával nem értett egyet, ez a tény is tágasabb politikai megfontolásra utal.”⁵⁷

Valóban a meglátás, miszerint Zrínyi időközben szélesebb látókörű politikai személyiséggé vált és nem tartotta kifizetődőnek az egy politikai csoportosuláshoz való tartozást, helytálló lehet. Összességében ez meg is magyarázza a kicserélt szakaszok mellőzését, azonban arra még mindig nem ad választ, hogy miért satírozta le a Lippayról szóló versszakokat Zrínyi. Alaposabb megfigyelés után a fényképmásolaton észrevehetjük, hogy az első Lippay-strófa lehúzása jóval erőteljesebb, mint a másodiké. Továbbá, különös alaposággal lett lesatírozva a 4. versszak „*Érsekünket*” szava és az 5. versszakban található „*bimborban*” kifejezés. Ebből az következhet, hogy Zrínyi az egyértelműen és beazonosíthatóan Lippayra utaló szavakat azért tette olvashatatlaná oly különös műgonddal, hogy a kézirat olvasói még véletlenül se szerezzenek tudomást korábbi jó viszonyukról. Nem kizárható persze az sem, hogy a lobbanékony természetű Zrínyi az érsek valamilyen megnyilvánulásán felindulva húzta le a sorokat, bár ez a fenti megfigyelés alapján kevésbé valószínű. Bizonyossággal megállapítható viszont az, hogy az 1650-es évekre Lippay György és Zrínyi politikai elképzelései gyökeresen más irányt vettek. Ezzel párhuzamosan viszonyuk is hűvösebbé vált, és akár komolyabban is megromolhatott.

Zrínyi és Lippay viszonya 1648–1653 között

Míg Zrínyi az 1648-as esztendőben hálásan dicsérte elvei támogatóját, Lippayt, és 1649 elején még a Habsburg-házhoz való teljes elkötelezettségét nyilvánította ki,⁵⁸ az elkövetkezendő évek fordulatot hoztak az érsek és a bán kapcsolatában és az utóbbi

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

elképzeléseiben. Zrínyi nagyot csalódott a Habsburgokban, és fokozatosan Erdély felé kezdett fordulni. A magyarság megmentésére irányuló tervek, melyeknek középpontjában Rákóczi Zsigmond, a fejedelem öccse állt, általánosan elfogadottnak számítottak az idősorokban: Péter Katalin az erdélyi orientáció jelenségét a politizáló uralkodó osztály egészére vonatkoztatja.⁵⁹ Ezzel szemben Lippay meg volt győződve, hogy az Ausztriai-házzal nem éri meg szembefordulni, benne ugyanis Pázmány nyomán a török kiverésére egyedül képes erőt és természetesen a katolicizmus alapvető szövetségesét látni. Ez lehet az egyik oka a bán és az érsek közötti politikai súrlódásoknak.

De vajon milyen okok vezettek Zrínyi belső átalakulásához? Hiller István szerint a törökkel ünnepélyesen megújított béke fordulópontra jelentett a bán gondolkodásmódjában, mert nyilvánvalóvá vált, hogy Bécs nem tervezi a szembefordulást a Portával.⁶⁰ Péter Katalin a katonaság feloszlításának jelentőségét hangsúlyozza, amely a főurak körében nagy felháborodást keltett és Zrínyiben is óriási csalódást idézhetett elő.⁶¹ Zrínyi biztosan tudott arról is, hogy amikor az erdélyi fejedelem követi a török ellen összefogást sürgettek Bécsben, a Habsburgok a Portánál beárulták őket, komoly diplomáciai bonyodalomba sodorva ezzel a fejedelemséget. Úgy tűnik, ezen okok mindegyike közrejátszott a fordulatban, amit tovább tetézhettek az 1651-es, a török kiűzésére kivételesen előnyös és kedvező helyzet elmulasztása. A Vitéz hadnagy című 1652-es művében ezt így fogalmazza meg: „*Hitemre, azt a conjuncturát soha úgy meg nem lelhattuk volna és az időt a török ellen való hadakozásra, mint ebben az elmúlt esztendőben... Velencések... ligában jönnének velünk, és ha ezek magokon ennyi esztendeig ennyi diadalmat nyertek rajtok, mi lenne, ha mindnyájan egyben fognánk, ha a lengyel egyfelől, olasz másfelől, mi innen, Kazul basa túlsó részről rázni kezdenénk az ottomán fajnak fundamentumát... mindenik kénszerítetik a török kárára. Velencések előttök való okért, pápa hitünk terjedéséért, német azért, hogy idő és alkalmatosság vagyon rá, és ha ezt elmúlta, elrepül az a jó óra, a kiből ülünk most és gyönyörködünk, ebben az nem igen becsületes békesség szerzésében. Meg akarná persa is az régi kárait fizetni és jövődőről magát assecurálni.*”⁶²

Zrínyi felismerte a törökök haderejének lecsökkenése miatt kínálkozó lehetőséget, a kedvező nemzetközi helyzetet, de hiába várta a felvázolt nemzetközi összefogást. Amikor pedig az 1651-es évben Pálffy Pál felszólítást kapott az Erdély ellen való támadásra, jogos felháborodással jelenthette ki Zrínyi is, hogy „magyar”, azaz erdélyiek ellen nem fog támadni, annak ellenére, hogy ezt 6 és 7 évvel azelőtt is megtette. Ráadásul Zrínyit Rákóczi Zsigmond jóakarójaként tünteti fel: „*Oda fel Istennek hála, sok jó akaróink vadnak, Battyáni, Zríni, Forgács Ádám, Esterhas László, Szunogh uram, categorice megizenték ő felségének, soha magyar ellen fegyvert nem fognak.*”⁶³

Szintén az 1651-es esztendőben történt, hogy egy Lippay által írt levél nagy közfelháborodást váltott ki. Ebben az érsek a Kassára vezényelt katonák ideiglenes elszállásolásának kérdésében a Puchheim generális által is javasolt tervet támogatja, mely szerint a katonákat magánházaknál helyezték el. Hozzáteszi, hogy a kérdésben az uralkodó „*egy magyarnak se higgyen*” és hogy ne döntsön a Haditanács alelnöke, Puchheim nélkül. Ezután Pálffy Pál komolyan megkörményezte Rákóczi Zsigmondot, és felajánlotta neki fegyveres támogatását a Habsburgok ellen.⁶⁴ Gyanítható, hogy az érsek megnyilvánulását Zrínyi sem nézte jó szemmel. Széchy Károly egyenesen azt írja, hogy az érsektől „*a jobbak elhidegültek... nemzetrontó és konkolyhintő fanatizmusa miatt*”, Zrínyi pedig „*egészen elszakadt tőle*”.⁶⁵

Borián Elréd ezzel szemben rámutat, hogy Lippay éleslátásáról tett tanúbizonyságot, amikor a svédekkel folyamatosan kapcsolatban lévő Erdély⁶⁶ támadásától tartva a német

katonaságot mihamarabb Kassára akarta vezényeltetni. Rákóczi Zsigmond és Pfalzi Henrietta esküvője után Benedikt Skytte svéd diplomata érkezése valóban előrevetíthette egy svéd segítséggel történő erdélyi támadás lehetőségét.⁶⁷ Rákóczi Zsigmond azonban 1652. február 4-én váratlanul meghalt, így a Habsburg-ellenes hadjáratának terve egy időre lekerült a napirendről, ambíciói és a vele szemben támasztott elvárások testvérére, II. Rákóczi György fejedelemre szálltak.

A Náadori emlékirat

Lippay és Zrínyi kapcsolatának vizsgálatában megkerülhetetlen II. Rákóczi György szerepe. Az erdélyi fejedelem rendszeresen levelezett az érsekkel és a bánnal is. Míg Zrínyi feltétlen híve lett, Lippay hűvösen fogadta terveit, különösen a lengyel trón megszerzésére irányuló törekvését. Rákóczi Zsigmond halála ellenére, vagy éppen amiatt Zrínyi és az erdélyi fejedelem viszonya egyre szorosabb lett 1652–53-tól, melynek egyértelmű bizonyítékát a *Náadori emlékirat* címen elhíresült írásban olvashatjuk.⁶⁸

A *Náadori emlékirat* szerzősége igen izgalmas, és korántsem megoldott kérdés. Sokáig Zrínyit tartották megírójának, ma viszont már többen vélik úgy, hogy Zrínyi az alapgondolatokat követutasítás formájában előre megfogalmazta, majd az írat végleges formáját egyes felső-magyarországi urak vagy a bán követének kezei által nyerte el.⁶⁹ Az emlékiratban a szerző kiemeli a náadori pozíció fontosságát: „*Magyarország dolgainak mind jó, mind gonosz szerencséje az palatinusság administratiójából legkiváltképpen vagyon. Annak viselője mind jót, mind gonoszt országunkra hozhat.*” Ezután sorra veszi a lehetséges náadorjelölteket, mert Pálffy Pál „*halála immár az ajtaját kompozsa*”. A jelöltek közül Csáky Lászlót és Csáky Istvánt azért veti el, mert ők bölcsességüket nem tudják tettekre váltani. Wesselényi Ferenc ezzel szemben nemhogy saját tetteket, de önálló gondolatokat sem tud felmutatni, ugyanis teljesen Puchheim generális befolyása alatt áll. Egy másik jelölt Nádasdy Ferenc lehetne, aki viszont az ország érdekei helyett saját hasznát lesné. Az eddig felsorolt személyek a szerző szerint mind bálványimádók; imádatuk tárgya pedig nem a haza java, szabadsága, hanem az esztergomi érsek. Igen nyilvánvalónak állítja be, hogy mindnyájan tőle függnék, tőle vannak megfertőzve: „*ha az forrás zavaros, lehetetlen, hogy patakja tiszta legyen: [Lippay] érsek bizony mindezeknek forrása, és bizony mindnyájan tőle infectusok.*”

A memorandumban felmerül még egy jelölt, aki a többi személyhez hasonlóan egy számmal van jelölve (445), feloldását – vagyis nevét – viszont nem ismerjük. A 445-ös számmal jelölt személy a legtökéletesebb lenne a feladatra, ám már a nevét megemlíteni is „*sacrilegium és mortale peccatum*” azaz szentségtörés és halálos bűn, így náadori esélyei tulajdonképpen nincsenek. Klaniczay Tibor szerint a szám mögött II. Rákóczi György bújik meg, így a szerző megcsillantja Magyarország és Erdély egyesítésének lehetőségét a fejedelem fősege alatt.⁷⁰ A műben végül más reális lehetőség hiányában Zrínyi nádorságának megvitatása következik.

Bár Zrínyinek mindene megvan, amit csak kívánhat, és nélküle a Muraköz egy kormányos nélküli hajóhoz hasonlítana, mégis küzdenie kell a palatinusi tisztségért. Képességei őt teszik legalkalmasabbá, és szándékai is nemesek. Hazáját kívánja ugyanis szolgálni, nem úgy mint „*Csáky László, az mely leányát németnek s csaknem lelkét ördögnek adja, sem Wesselényi, az ki az érseket istenének tartja, és érte az magyar szabadságot lábával tiporná, ha lehetne.*” A szerző a nemzetközi helyzet felvázolásával és egy „*európás historicus úr*” művének említésével is alátámasztja érvelését.⁷¹

A *Náadori emlékirat*ban már az Erdély felé fordult Zrínyi gondolatait olvashatjuk, aki Lippayra mint bálványimádás tárgyára és mint fertőző ragályra utal. Mint láthatjuk, Zrínyi

véleménye nagyon megváltozott – negatívan – az érsekkel kapcsolatban, és ezzel párhuzamosan az udvarral szemben is ellenséges érzelmeket táplált magában. Azt azonban hozzá kell tennünk, hogy a bán ezeket az érzéseit, negatív véleményeit, rossz tapasztalatait nem hozta nyilvánosságra, lojalitását az érsek és a Habsburgok felé látszólag megőrizte. Ez a jelenség figyelhető meg Zrínyi 1654-ben Lippayhoz írott leveleiben.

Zrínyi 1654-es levelei Lippaynak

Ahogy azt a fentiekben tárgyalt memorandum is megjósolta, Pálffy Pál nádor hamarosan, 1653. november 26-án elhunyt. A következő nádor megválasztásáig a nádori tisztséget helytartóként az esztergomi érsek, Lippay György viselte. A nádori szék üresedése miatti átmeneti helyettesítés – locumtenentia – idejét Lippay igyekezett minél hosszabbra húzni. Eközben Zrínyihez hasonlóan folyamatos levelezésben állt II. Rákóczi Györggyel, akinek figyelme Moldva és Havasalföld után egyre inkább Lengyelország felé irányult. Ez a helyzet vezetett Zrínyi és Lippay „*politikai vitájához*” és ennek fényében kell megvizsgálnunk Zrínyi 1654-es leveleit az érsekhez.

Az év elején kelt levelek

Elsőként vizsgáljuk meg azt az 1654. január 14-én kelt levelet, melyben először gratulál Zrínyi Lippay helytartóságához, örömet fejezi ki ezzel kapcsolatban és sok szerencsét kíván az érseknek (3. levél). Tájékoztatja, hogy hiába próbálta meg Zágrábban lecsillapítani a horvátországi parasztfelkelést.⁷²

Az ügyben Zrínyi írt a királynak is,⁷³ és még a hónapban felkeresné az érseket, hogy részletesen elmagyarázza neki a helyzetet és instrukciókat kapjon. A levélben nyoma sincs ellenségeskedésnek. Zrínyi – valószínűleg tudatosan – azt akarta éreztetni az érsekkel, hogy nélküle nem dönthet, parancsai előtt meghajol és azokat maradéktalanul végre fogja hajtani.

Néhány héttel később Zrínyi újabb levelet küldött Lippaynak (4. levél). Testvérével, Péterrel látják az érsek „*jóakarátját és atyai affectióját*”, mely kiderült hozzájuk írt leveléből. Ezután azt olvashatjuk, hogy Zrínyi Péter egy emberét az érsekhez küldte néhány megbízással. Miklós is hamarosan, két héten belül hozzá szándékozik utazni, mert a januárra tervezett látogatása a török veszélyeztetése miatt valószínűleg nem sikerült. Zrínyi ezután kinyilvánítja, hogy „*[m]indnyájunknak penig Nagyságodban nagyon reménységünk*”, valószínűleg így próbálva az érsek nagyobb jóindulatát megnyerni. Majd azt kéri, hogy az érsek Majtényi Mihály „*kedvetlenségét*” eljöveteleig tartóztassa fel, és a bán arra látogató szolgálait pártfogolja. Zrínyi arra is emlékeztet, hogy a Mura igen alacsony vízállása köti most szűkebb hazájához, a Muraközhez, mert nagy a veszélye a török betöréseknek.

Ha Zrínyi levelezéséből csak ez a két darab maradt volna fenn, azt hihetnénk, hogy a bán Lippayt nagyra becsüli, tekintélyét elfogadja és atyjaként tiszteli őt. R. Várkonyi Ágnes is erre a két levélre hivatkozik, amikor azt állítja, Zrínyi örült Lippay helytartóságának.⁷⁴ Ez azonban a *Nádori emlékirat* és a II. Rákóczi Györgynek írt levelei tükrében már gyökeresen másképp látszik. 1654 februárjában Zrínyi írt Rákóczinak (5. levél), talán válaszként arra a levélre, melyet a fejedelem a nádori memorandumra reagálva küldött Zrínyinek.⁷⁵ Itt Zrínyi az érsek helytartóságáról már negatívan nyilatkozik⁷⁶ és arról is beszámol, hogy Lippay addig próbálja majd halogatni a következő, nádorválasztó országgyűlést, amíg csak lehet. Továbbá hangot ad azon félelmeinek, melyek szerint Csáky László és az érsek meg akarják téveszteni a fejedelmet. Zrínyi biztosítja II. Rákóczi Györgyöt, hogy hiába próbálja Puchheim meggyőzni őt Lippay helytartóságának helyességéről, ő nem ért vele egyet, mert a locumtenentia a magyarok és az „*erdéli fejedelem szolgálatja ellen*” van. Lippay és köre –

mint ahogy azt Zrínyi is kifejtette – valóban levelezésben álltak Rákóczival, és minden bizonnal megpróbálták befektíteni a bánt, míg a maguk igazát szép szavakkal bizonygatták.⁷⁷ Az az állítás tehát, miszerint Zrínyi az érsek uralmát üdvözölte, valószínűleg nem állja meg a helyét.

A Zrínyi–Lippay kapcsolat vizsgálatában kevésbé jelentős elem a bán 1654 márciusában kelt levele, melyben a széles körben támogatott Felnay Ferencet a szepesi prépostságra javasolja (6. levél). Bár Zrínyinek nem titkolt szándéka, hogy mindenkinek tudtára adja ajánlásainak eredményességét, a préposti tisztségre végül Pálfalvy Jánost nevezték ki.⁷⁸

Zrínyi közelmúltban felfedezett két levele

Témánk szempontjából jóval izgalmasabb Zrínyi 1654. április 10-i levele Lippayhoz (7. levél), melyet sokáig nem publikáltak, végül Tusor Péter hívta fel rá a figyelmet és Beke József adta ki 2002-ben.⁷⁹ Itt figyelhető meg legjobban Zrínyi kettős játéka, melyet Lippayval kapcsolatban folytatott. A levelet Ivanovics Tamás nevű szolgájával küldte, aki utasítva volt Zrínyi alázatának közvetítésére. A bán hosszú mondatokon keresztül bizonygatja hűségét az érsek iránt, nyilvánvalóan a célból, hogy annak támogatását a nádorságért folyó küzdelemben elnyerje. A bán azt gyanította, hogy az erdélyi fejedelemnek küldött, Lippayt – enyhe kifejezéssel élve – bíráló soraiból valaki megneszelt néhány dolgot, melyek akár az érsekhez is eljuthattak. Ezért szögezi le a bán: „*soha engem senki másképpen nem látott, hanem az Nagyságod böcsületi mellett szólva.*” Zrínyi itt nem mondott igazat, mint ahogy azt sem gondolta valószínűleg komolyan, amikor lelkének üdvösségére ígérte, hogy Lippayt és atyafiait mindig szolgálni fogja.

Zrínyi ezután ellentétbe állítja saját, – egyébként túlzóan – szolgálatkész sorait mások be nem tartott ígéreteivel és kénytelenségből mutatott megalázkodásával, miután hűtlenségük bebizonyosodott. Természetesen ennek a megnyilvánulásnak sem szabad hinnünk.⁸⁰

A levél inkább Zrínyi közeledési kísérleteinek sorába illik, melyekkel régebbi jó viszonyukra hivatkozva az érsek-helytartót nádorságának támogatására próbálja rábírni. Talán azért választotta a drasztikus taktikai lépések helyett a finom közeledést, mert ekkor valószínűnek tűnt a nádorválasztó országgyűlés elhalasztása. Erre egyrészt abból lehet következtetni, hogy még életben volt az 1647-ben megkoronázott IV. Ferdinánd, a trón várományosa, másrészt pedig a Habsburgok számára előnyös volt a nádor és a primás közötti folyamatos nézeteltérések és csatározások abbamaradása, mely Pázmány és Esterházy Miklós konfliktusa óta fennállt.

Mint ahogy azt már említettem, Lippay folyamatosan levelezett II. Rákóczi Györggyel, aki egyébként IV. Ferdinándot szerette volna helytartónak.⁸¹ Zrínyi attól félt, hogy az érsek mézesmázos szavaival megnyeri magának a fejedelmet, miközben őt rágalmazza. Ezért is olvashatjuk, hogy a tárgyalt év áprilisában a bán azt tanácsolja Rákóczinak, hogy semmiképp se higgyen az érseknek. Helyesen azt gyanítja, hogy Lippay korábbi harciassága helyett most inkább meggyőző erejét igyekszik bevetni a fejedelemmel való együttműködés érdekében.⁸²

1654-ben még egy levelet írt Zrínyi Lippaynak, amit ismerünk, és amit szintén Beke József publikált nem is olyan régen (8. levél). Beke szerint az irat „*mintapéldája lehet a korban gyakori, gondosan megfogalmazott, de semmi konkrétumot nem tartalmazó ajánlóleveleknek.*”⁸³ Keglevich Zsigmondot méltatása mellett azonban Zrínyi ismét hízelegni próbál az érseknek.

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Az 1654-es levelekből tehát összességében az szűrhető le, hogy Zrínyi nádorrá választása érdekében mind az esztergomi érseket, mind az erdélyi fejedelmet igyekezett ügye mellé állítani. Az is kitűnően látszik ezekből, hogy Zrínyi és Lippay politikai elképzelései lényegesen különböztek egymástól. Bár ennek mindketten tudatában voltak, a felszínen szívélyes viszonyt ápoltak. Egymás háta mögött azonban már ellenségesen léptek fel a másikkal szemben, ami különösen igaz Zrínyire, aki Lippayt többször is – kis túlzással – minden rossz forrásának írja le. Lippay pedig azért nem állhatott Zrínyi mellé, mert egyrészt ekkor még teljesen udvarhű politikát folytatott, hiszen ott jelentős befolyással bírt, másrészt komolyan ellenezte a bán lelkes támogatását élvező II. Rákóczi György lengyelországi ambícióit. Zrínyi Lippay ezen törekvéseit pedig hazaellenességnek fordíthatta le, így táplálva irányában egyre nagyobb dühöt és ellenszenvet.

Az 1655-ös országgyűlés

Zrínyi Miklós nádori ambíciói, amelyek 1654-re már körvonalazódtak, az országgyűlés közeledtével „elszánt igyekezetbe” csaptak át.⁸⁴ Zrínyi 1655 januárjában egybehívta a horvátországi rendeket, akiktől nádorságának támogatását kérte. A követeket arra utasították, hogy Zrínyire szavazzanak, ha ő bekerül a nádorjelöltek listájára.⁸⁵ Zrínyi ezután Bécsbe ment, hogy ott az udvari méltóságok megnyerésével is növelje esélyeit a pozícióra. A „német urak” egyáltalán nem viseltettek iránta ellenszenvvel, amit Zrínyi II. Rákóczi György közbenjárásának tulajdonított. Azt a tényt pedig, hogy a bán és az érsek egymás udvarias, figyelmes szavait kölcsönösen nem hitték el, maga Zrínyi fogalmazza meg legtalálóbban: „[Lippay] érsek, *Puchaim főznek valamit, meglássuk, quid parturiunt, énhozzám mindkettő nagy exhibíciókkal vannak, én is szintén úgy hozzájok. Nem hiszem, hogy űk hinnének nekem, de bizony én sem űnekik.*”⁸⁶ A bán nem lehetett tehát biztos benne, hogy „űfelsége candidatusok köziben méltóztatik-e tenni.”

A diéta végül hosszú halogatás, szervezkedés után megnyílt. Az udvar először megpróbálta a nádorválasztást elhalasztani, hogy Lippay helytartóságát meghosszabbítsa, de ez a törekvés a rendek – és Zrínyi – nagyfokú ellenzése mellett elbukott.⁸⁷ Egy nappal a nádorjelöltek kihirdetése előtt azonban meglepő fordulatnak lehettek tanúi a résztvevők: Zrínyi Miklós, Lippay György legnagyobb politikai ellenlábas a rendek előtt az érsek helytartósága és a nádorválasztás elhalasztása mellett szólalt fel. Zrínyi e megnyilvánulását az indokolhatta, hogy a jelölőlista kiszivárgott, vagy esetleg Zrínyi az adott pillanatban nem tartotta megfelelőnek megválasztásának az esélyeit. Láthatjuk, hogy a bán önmaga számára azt is elfogadhatóbb lehetőségnek tartotta, hogy a rendek sérelmével ugyan, de ellenfele marad hatalmon, mint hogy végleg kiszoruljon a nádori tisztségből. Zrínyi próbálkozása ellenére a nádorválasztás nem került le a napirendről, sőt a jelöltek listáját nyilvánosságra hozták, amelyből kiderült, hogy azon a bán neve nem szerepel.⁸⁸

Miért nem került be Zrínyi a nádorjelöltek közé? A dolgok ilyenén alakulásában Lippay György szerepe letagadhatatlan. Széchy Károly ezt – talán túlzóan – úgy fejezi ki, hogy „az udvar... csak a Lippay sugalmazására, fondorlatára és gyűlölködésére hallgat[ott]. Hisz a névsor egészen az érsek összeállítása volt.”⁸⁹ Péter Katalin ezzel szemben rámutat, hogy a döntés nem az udvar jóindulatán, sokkal inkább óvatosságán, előrelátásán múlt. Hiába épített ki Zrínyi – persze érdekből – jó viszonyt a bécsi tanácsurakkal, az érsekkel való ellentéte mindenki számára nyilvánvaló volt. A Habsburgok pedig nem akarták, hogy az érsek és a nádor közötti konfliktus a korábbi évtizedekhez hasonlóan meggátolja az együttműködést.⁹⁰ Egy másik lehetséges okot fogalmaz meg Borján Elréd. Szerinte Zrínyi azért nem lehetett nádor, mert II. Rákóczi Györgyöt támogatta, aki a katolikus Lengyelország

és a Habsburgok ellenében akarta növelni a hatalmát, ráadásul a töröktől függetlenedve. Így Lippay, aki mindenképpen meg akarta akadályozni az erdélyi fejedelem lengyelországi terveinek beteljesülését, Porcia herceg segítségével megakadályozta, hogy Zrínyit az uralkodó nádornak jelölje.⁹¹ A legvalószínűbb az, hogy mindkét ok közrejátszott a bán mellőzésében.

Érdekes kérdés, hogy vajon megválasztották volna-e Zrínyit, ha mégis nádornak jelölik. A bánt ugyanis sokáig biztos befutónak tartották, Nagy Levente és Toma Katalin szerint viszont II. Rákóczi György korántsem akarta mindenáron palatinusi tisztségbe segíteni őt.⁹²

A jelöltek közül végül a Lippayval teljes egyetértésben politizáló, Habsburg-hű Wesselényit meggyőző többséggel választották meg. Az országgyűlési küzdelmek azonban itt még nem értek véget. A bécsi udvar a már beteges III. Ferdinánd fiát, Lipótot akarta megválasztatni királlyá, mert a trón korábbi várományosa, IV. Ferdinánd az előző évben meghalt. Bécs megpróbálta Szelepcsényi kancellár segítségével a választás nélküli koronázást keresztülvinni, hogy Magyarországot az örökös tartományokhoz hasonló státusba juttassa. Ezt az elképzelést fejti ki bővebben a Habsburgok örökletes királyságát javasoló memorandum, a *Modus recuperandi Hungariam*. A memorandumban javasolt megoldás szerint a magyaroknak el kellene fogadniuk a Habsburgok örökös királyságát, lemondva a szabad királyválasztásról, mert csak így szabadulhatnak meg a török iga alól. Az elképzelés a rendek egyöntetű ellenzését váltotta ki, ráadásul maga Lippay szólalt fel a választás mellett, a rendi jogok védelmében.⁹³ Így nem helytálló Széchy Károly megállapítása, mely szerint Zrínyi a szabad királyválasztás jogáért Lippay ellen harcolt.⁹⁴

I. Lipótot 1655. június 19-én végül királlyá választották, de a feltételek közé bekerült, hogy Lipót uralkodása alatt köteles kiűzni a törököt az országból. Ennek kimondása, amit Lippay György harcolt ki – bár erről hajlamosak vagyunk megfeledkezni –, igen nagy eredménynek számított.⁹⁵ Ezután, június 27-én az érsek meg is koronázta az ifjú királyt.

Az országgyűlést tehát Lippay igencsak pozitívan értékelhette, mert Wesselényi személyében az ő embere került a nádori pozícióba, ráadásul úgy állt ki a magyar érdekek mellett, hogy lojalitását az udvarnál egy pillanatra sem kérdőjelezhatték meg. Ezzel szemben Zrínyi a nádorválasztó országgyűlés után igen csalódottnak mutatkozott. A fejedelem követe, Klobusiczky András így számol be erről: „Zrini uram... rettenetes nagy ellensége... Puchaim és az érsek... Az érsek levelit communicáltam vele, szidja.”⁹⁶ Látható, hogy a nádorságát megakadályozó érsekkel a viszonya ekkor már annyira megromlott, hogy a látszatra sem adva, nyíltan szidta őt.

Zrínyi és Lippay viszonya 1655–1660 között

Az országgyűlés utáni időszakban Zrínyi továbbra is nyilván nagyon csalódott volt, és Lippayt is folyamatosan bírálta. Szerinte az érseknek hazája érdekeit kellene szem előtt tartania a sajátja helyett.⁹⁷ Az országot érintő kérdésekről alkotott véleményének hangot is adott az 1656-os *Mátyás király életéről való elmélkedések* című művében. Figyelme újra a horvátországi parasztok lázongásának lecsillapítása felé fordult. Eközben pedig II. Rákóczi György és az ő lengyelországi törekvéseinek sikerességében reménykedett.

A fejedelem vállalkozása azonban amilyen nagy várakozásokkal indult, olyan hatalmas kudarccal végződött. Svéd szövetségese hátat fordított neki, előnytelen békére kényszerült, majd serege tatár hadifogságba került. Rákóczi a Porta többszöri felszólítása ellenére sem volt hajlandó lemondani a hatalomról, így Erdély ellen tulajdonképpen egy török büntetőhadjárat indult.⁹⁸ A fejedelem abban hibázott, hogy a lengyel koronát katonai erővel – svéd segítséggel – megszerezhetőnek hitte, így akarván befolyását növelni.⁹⁹ A

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

nagyreményű fejedelem tragikus bukása mélyben rejlő indulatokat hozott felszínre. Vitnyédi István, Zrínyi egyik legfőbb bizalmasa például így bírálta az akciót: „*nem becsületesebb volt volna-e meghalni mint az dolognak ily végét látni... ime mire jutottatok, ezektől féltem ám én... és azért nem voltam javallója az Kegyelmetek (ti. a fejedelem és köre) rendetlen és időtlen expeditiójának.*”¹⁰⁰ Zrínyi is hasonló dühöt érzett, de ez Vitnyédivel ellentétben érdekes módon a svéd–lengyel szövetséget mindig is ellenző Lippay felé irányult.

A bán Rucsics Jánosnak, Zágráb vármegye alispánjának írt latin levelében (10. levél) megmutatkozik a Lippayval szembeni összes ellenszenve: „*De te, hársfa, fák leghitványabbika és leghaszontalanabbja, mivel dicsekszel szent árnyékodon kívül? Ó, a tigrisektől és fenevadaktól támogatott oszlopok, megérték rá, hogy egy Sámson ledöntse őket! Mert a hazát nem támasztják, hanem terhelik, nem díszítik, hanem meggyalázzák, nem oltárhoz, hanem akasztófához hasonlítanak.*” Itt Zrínyi a hársfa horvát elnevezésére – lipa – utal, valamint az érsek címerére, amelyben egy oszlopot két párdúc tart (7. kép). Lippayval való szembe fordulását egy leleményes szóképpel is nyomatékosítja: „*azt tartom a legtöbbre, hogy nem vagyok napraforgó, nap után járó fű, avagy pap után járó fű.*” Érdemes megjegyezni, hogy a kiemelt részek a latin szövegbe magyarul lettek beékelve, hogy a szójáték értelmet nyerjen. Miután az érsek felmenőiként rablókat jelöl meg, Lippay elleni kifakadását Zrínyi e sorokkal zárja: „*Még így is sokkal adósom az az alak, ha rébuszokban beszélek róla, holott bizony megérdemelné, hogy fennszóval nevén nevezzék, és kiebrudalják a színről; de ezt másokra hagyom.*”

Zrínyi leveleinek különböző kiadásában megjelenik még egy, Lippayhoz írt levél, amely szintén 1658-ban született (9. levél). A szerzője viszont Vitnyédi István lehetett, aki Zrínyi nevében kel ki a soproni evangélikusok zaklatása ellen e levélben és több hasonló írásban is.¹⁰¹

Egyértelmű, hogy Zrínyi és Lippay viszonya ekkoriban nagyon rossz volt. Hiába próbált az érsek „*barátságos húrokat pengetni Zrínyi irányában*”, a bán nemcsak közügyek, hanem – mivel Zrínyi egy örökösödési ügyébe Lippay beleavatkozott – magánügyek miatt is neheztelt rá.¹⁰² Mégis, álláspontjaik hamarosan ismét közeledtek egymás felé és kapcsolatuk is javulni kezdett. Ezt pedig az Erdély bukását követő, szinte reménytelennek látszó kiút keresés váltotta ki. Lippay 1659 táján kezdett ráébredni, hogy bécsi befolyása már korántsem a régi, a magyar ügyeket már nem tudja kézben tartani, az udvar pedig például Erdély kérdésében egyenesen figyelmen kívül hagyja az ő véleményét. Hiába alakult ki konszenzus Lippay érsek, Szelepcsényi kancellár, Wesselényi nádor és Nádasdy országbíró között II. Rákóczi György megsegítésének érdekében, Bécs teljes passzivitásba burkolózott.¹⁰³

Mindeközben a helyzet Erdélyben tovább romlott. Az egymást követő Köprülü nagyvezírek nem túrték a hatalomhoz mindenáron ragaszkodó II. Rákóczi György uralmát, aki 1660 májusában végső vereséget szenvedett és június 7-én Váradon meghalt.¹⁰⁴ Miközben a törökök Várad ostromába kezdtek, Zrínyi a kigyulladt Kanizsát kezdte ostromolni. A törökök egészen biztosan átcsoportosították volna erőiket Váradról a fenyegetés miatt, de Zrínyi Bécsből egyértelmű parancsot kapott az ostrom befejezésére. Ehhez hasonlóan teljesen hiába érte el Lippay érsek a főurak összekovácsolásával Bécsben, hogy Souches tábornok vezetésével sereg induljon Várad megsegítésére, mert a tábornok nem bocsátkozhatott csatába a törökkel.¹⁰⁵ Így tehát augusztus 27-én elesett Várad, ami Zrínyit arra sarkallhatta, hogy egy állandó nemzeti hadsereg felállításának ötletével álljon elő Az *török áfium ellen való orvosság* című művében. Zrínyi hadászati elképzeléseit Lippay 1660-tól korábbi ellentéteiket félretéve teljes mellszélességgel támogatta. Ez eredményezhette viszonyuk egyértelmű javulását, az „*atyai affectio*” újbóli megjelenését.¹⁰⁶

Az érsek és a bán közös küzdelme

Látható, hogy 1661-re Lippay már ismét Zrínyi – akinek különleges tehetségét és jelentőségét korábban is elismerte – oldalán kívánt politizálni, támogatva annak elképzeléseit. Vitnyédi Istvánnak ezt mondta róla: „[Zrínyi] *egyedül az az jó magyar, az ki nemzetinek és hazájának maga fogyásával kíván szolgálni és szolgál is.*” Az érsek különösen szívén viselte az 1661 júniusától épített Zrínyiújvár sorsát, melynek ügyét Bécsben is segíteni próbálta.¹⁰⁷

Eközben Bécsben a Haditanács kidolgozott egy tervet, mely szerint Montecuccoli tábornok csapataival Erdély megsegítése végett Esztergom és Buda ellen vonulna. 1661 nyarán a császári hadvezér azonban a korábbi tervekkel ellentétben álló parancsot kapott. Erdély felé kellett indulnia, de hadai az utánpótlási nehézségek miatt csak nehézkesen, a lakosságot fosztogatva tudtak előrehaladni. Erdélybe érven ráadásul semmilyen csatát nem vállalt Montecuccoli, ami feleslegessé tette az egész vállalkozást. Többek között ezek a sérelmek is előkerültek az 1662-es országgyűlésen, ahol Zrínyi és Lippay is a felekezeti csatározásokon való túllépés mellett a török elleni harc megszervezését sürgették.¹⁰⁸ Valódi eredmények nem születtek, az udvar ugyanis hajthatatlannak mutatkozott, hiszen mindenáron fenn akarta tartani a békét. Az országgyűlés ideje alatt viszont megszületett egy Montecuccolinak tulajdonított röpiratra Zrínyi válasza, melyben Nagy Levente szavaival a bán „*a nemzetéért mártíriumot szenvedni kész Athleta Christit tartja a legértékesebb személyiségtípusnak... ezekben az években saját maga számára is ezt a magatartásmintát írta elő.*”¹⁰⁹

Miközben Zrínyi az elkerülhetetlen háborúra készült, Lippay a főurak között igyekezett közvetíteni, hogy egységbe kovácsolja őket. Nádasdy országbíró és Wesselényi nádor között gyakran pattanásig feszültek az ellentétek, így az is megesett, hogy az udvar kérte fel az érseket a békítő szerepére.¹¹⁰ Lippay elérte, hogy a háborús előkészületbe végül beszálljon az országbíró és a nádor is. A pozsonyi érseki rezidencián tartott tanácskozás után a főurak Lipót elé vitték javaslataikat. Nehezítette a helyzetet, hogy a bécsi tanácsosok, köztük Porcia herceg is, 1663 késő tavaszáig bíztak a békében. Az érsek Porciának írt leveleiben a „*már vétkes önáltatást*”, tétlenséget szidta, és Zrínyinek, a kereszténység bajnokának főparancsnoki kinevezését sürgette.¹¹¹ A magyar politikusok összefogása és Lippay hathatós közbenjárásának eredményeként végül Zrínyi megkapta a fővezéri kinevezést, mellyel együtt kérvényezte, hogy öccse vegye át a báni teendőket, és a király gondoskodjon fegyverzetéről, hadmérnökről, Zrínyiújvár katonáiról és segédcsapatokról.¹¹² Zrínyi elért néhány szép sikert, azonban Érsekújvár török kézre jutását már nem tudta megakadályozni. Egy Lippay Györgynek írt, német nyelven fennmaradt levéltöredékében is beszámolt egy Vág melletti győzelméről (11. levél). Valószínű tehát, hogy hadműveletei felől az érseket folyamatosan tájékoztatta.

Szintén ekkor, 1663 őszén született Wesselényi, Nádasdy és Zrínyi szövetséglevele, mely az utóbbi időben került a figyelem középpontjába. A nemzetközi, elsősorban francia segítségkérés érdekében létrejött megegyezés tető alá hozásában oroszlánrésze volt az érseknek is.¹¹³ A tél beálltával Zrínyi minden energiáját „*egy nagy expeditio*”, a téli hadjárat megszervezésével töltötte. A meglepő hadműveletet a Rajnai Szövetség Hohenlohe gróf vezette csapataival, az „*imperialis hadakkal*” és több magyarországi főúr – köztük Lippay – katonáival egyesülve 1664 januárjában indította meg Zrínyi. A rövid vállalkozás nagy sikernek bizonyult, az eszéki híd felégetése ezt kézzelfoghatóan és látványosan bizonyította. Zrínyit egész Európa ünnepelte, a pápa, a francia és a spanyol király magasztalta tetteit.¹¹⁴

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Minden siker ellenére az udvar mégis háttérbe akarta szorítani Zrínyit. Fölé rendelték Nádasdyt és Montecuccolit, mellé pedig Hohenlohé és Strozzi generálist, hogy irányítása alól csapatokat vonjanak el. Hiába sürgetett Zrínyi gyors támadást Kanizsa ellen és járt közben ennek érdekében Lippay, az ostrom csak későn, és nem kellően felkészült csapatokkal indult meg. Nem csoda, hogy a török főserég közeledtével Kanizsa ostroma abbamaradt, és Zrínyi minden tiltakozása ellenére sem ütköztek meg a törökökkel. A csalódott bán már nem várta meg Zrínyiújvár feladását, hanem Csáktornyára, majd Bécsbe ment. Lippay világosan kikelt az ellen, hogy a bánt ily módon mellőzzék. Eközben bár Montecuccoli vezetésével győzelmet arattak a keresztény hadak Szentgotthárdnál, megkötötték a szégyenteljesnek is hívott vasvári békét. Az elnevezés jogos, hisz a megállapodás szerint a győztes szentgotthárdi csatát gyakorlatilag figyelmen kívül hagyva a török összes hódítását megtarthatta.¹¹⁵

A békét nemcsak Zrínyi, hanem Lippay is elfogadhatatlannak találta, egyrészt az érseki jövedelmekből fenntartott Érsekújvár török kézen hagyása, másrészt az alkotmányosság porba tiprása miatt. Közös küzdelmük a török és a bécsi abszolutizmus ellen azonban nem folytatódhatott: 1664. november 18-án a kursaneci erdőben egy vadkanvadászaton meghalt Zrínyi Miklós, a tehetséges költő, páratlan hadvezér. A halálhírről értesülve állítólag így szólt Lippay: „Zrínyi halálát megrendezték!”. Az érsek szavaiból kiviláglik a fiaként szeretett bán elvesztése miatt érzett fájdalom annak ellenére, hogy valószínűleg nem volt igaza, és tényleg egy sajnálatos vadászbaleset történt.¹¹⁶ Lippay ezután a rendi szervezkedés fő kezdeményezője lett, Zrínyi Péterrel is kapcsolatba lépett. Nyugodtan mondhatjuk, hogy az ország 1666. január 3-i halálával nagy veszteséget szenvedett.¹¹⁷

Összegzés

Dolgozatomban megpróbáltam reális képet adni a XVII. század két nagy alakjának, Zrínyi Miklósnak és Lippay Györgynek a kapcsolatáról. Először Lippay karrierjét és életét mutattam be röviden, majd rátértem az 1640-es évekbeli jó viszonyukra, melyet Zrínyi leveleivel, az 1646–47-es országgyűlésről szóló pasquillus és a *Szigeti veszedelem* idevágó soraival is alátámasztottam. Az 1650-es években Lippay mint reálpolitikus lépett fel, Zrínyi pedig Erdély felé fordította figyelmét, és kettejük között konfliktus alakult ki. Jól példázzák ezt Zrínyi levelei, a *Nádori emlékirat* és az 1655-ös országgyűlés eseményei. Erdély bukása után nagyot csalódott Zrínyi, akinek a II. Rákóczi György vállalkozásait ellenző Lippay iránti indulatát is igyekeztem bemutatni – szintén a bán levelei alapján. Az 1660-as évekre azonban Lippay korábbi előítéleteit félretéve a nemzeti egységpolitika Kovácsolója és Zrínyi támogatója lett. Tragédiájuk abban áll, hogy a török birodalom és a bécsi abszolutizmus elleni közös harcukat Európa sajátságos, nagyhatalmi politikai viszonyai között nem tudták végbevinni. A török kiűzésére csak évtizedekkel haláluk után került sor, mégpedig a Habsburgok akarata szerint, tehát a magyaroknak semmilyen mozgásteret nem hagyva. Bár egy olyan kivételes vezető, mint Zrínyi Miklós ritkán születik, Lippay érsek érdemeinek sem szabad feledésbe merülniük. Úgy vélem, Lippay Györgyöt éppúgy tekinthetjük a haza oszlopának (*Hungariae columna*)¹¹⁸, mint Zrínyi Miklóst a magyar Marsnak (*Mars Hungaricus*).

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

FÜGGELÉK

Képek

A cím alatt: Zrínyi Miklós és Lippay György Widemann metszetein 1652-ben és 1651-ben.

Források: <http://szigetvar.hu/files/zrinyi%20kolto%20es%20hadvezer%202.jpg> (Letöltés: 2014. febr. 18.)
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6e/Lippay_Gyorgy.jpg (Letöltés: 2014. febr. 18.)

1. kép: Zrínyi Miklós (1620–1664)

Forrás:
<http://www.szigetvar.hu/files/zrinyi%20miklos%2011.jpg> (Letöltés: 2014. febr. 16.)

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

2. kép: Lippay György (1600–1666) esztergomi érsek a palliummal

Forrás:

<http://www.majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/kepek/lippay.jpg>

(Letöltés: 2014. febr. 16.)

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

3. kép: Zrínyi Miklós Widemann metszetén 1646-ban

Forrás:

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/96/Widemann Portrait of Miklós Zrínyi_1646.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/96/Widemann_Portrait_of_Miklós_Zrínyi_1646.jpg) (Letöltés: 2014. febr.16.)

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

4. kép: Lippay György Widemann metszetén 1649-ben

Forrás:

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Widemann Portrait of György Lippay 1649.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/Widemann_Portrait_of_György_Lippay_1649.jpg) (Letöltés: 2014. febr. 16.)

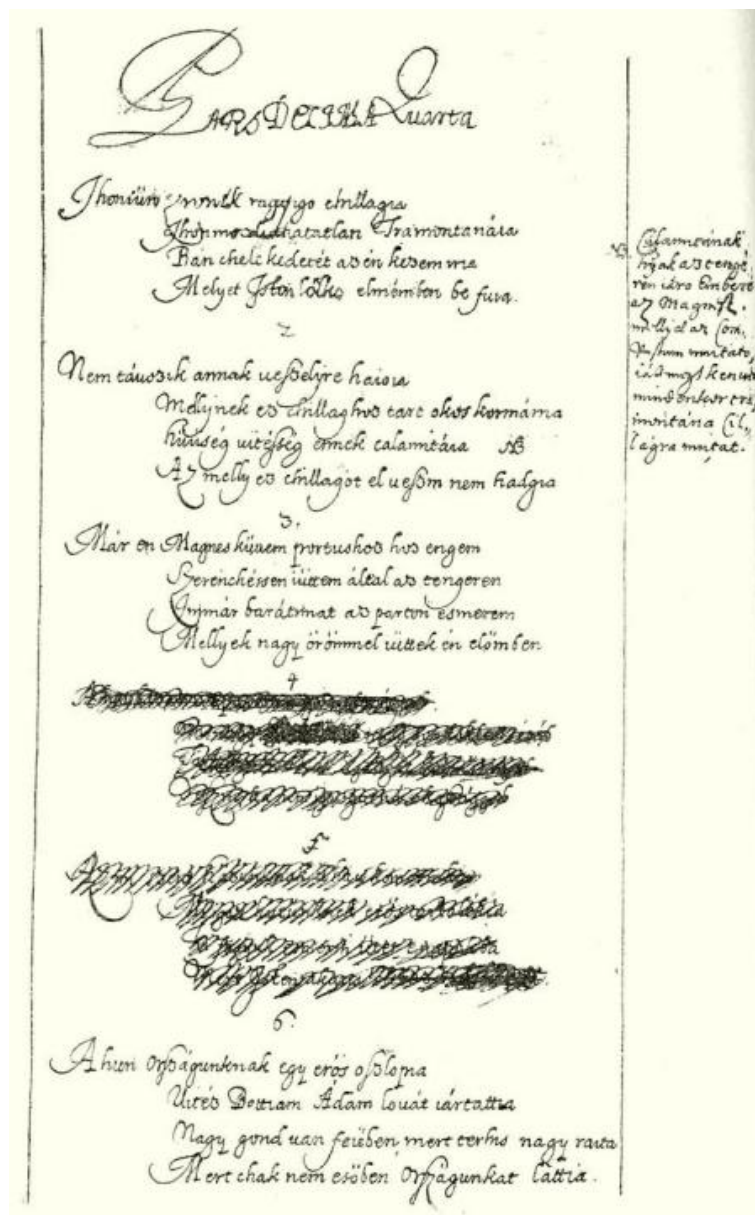
5. kép: Lippay György érseki szuperexlibrise a bíborosi kalappal

Forrás:

http://regi.sk-szeged.hu/statikus_html/kiallitas/exlibris/kep6.gif (Letöltés: 2014. febr. 16.)

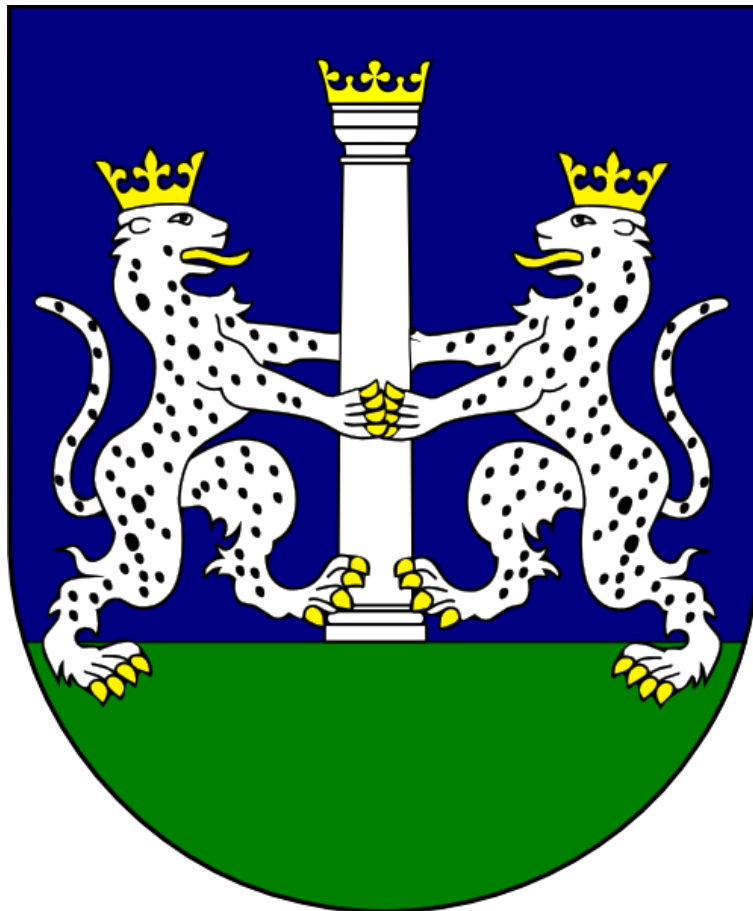
6. kép: A Szigeti veszedelem XIV. énekének kézírata (részlet)

Forrás:

<http://mek.oszk.hu/05800/05842/html/1kotet/images/fff3304.jpg> (Letöltés: 2014. febr. 16.)

7. kép: A Lippay család címere

Forrás:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/COA_archbishop_HU_Lippay_Gyorgy.png (Letöltés: 2014. febr. 16.)

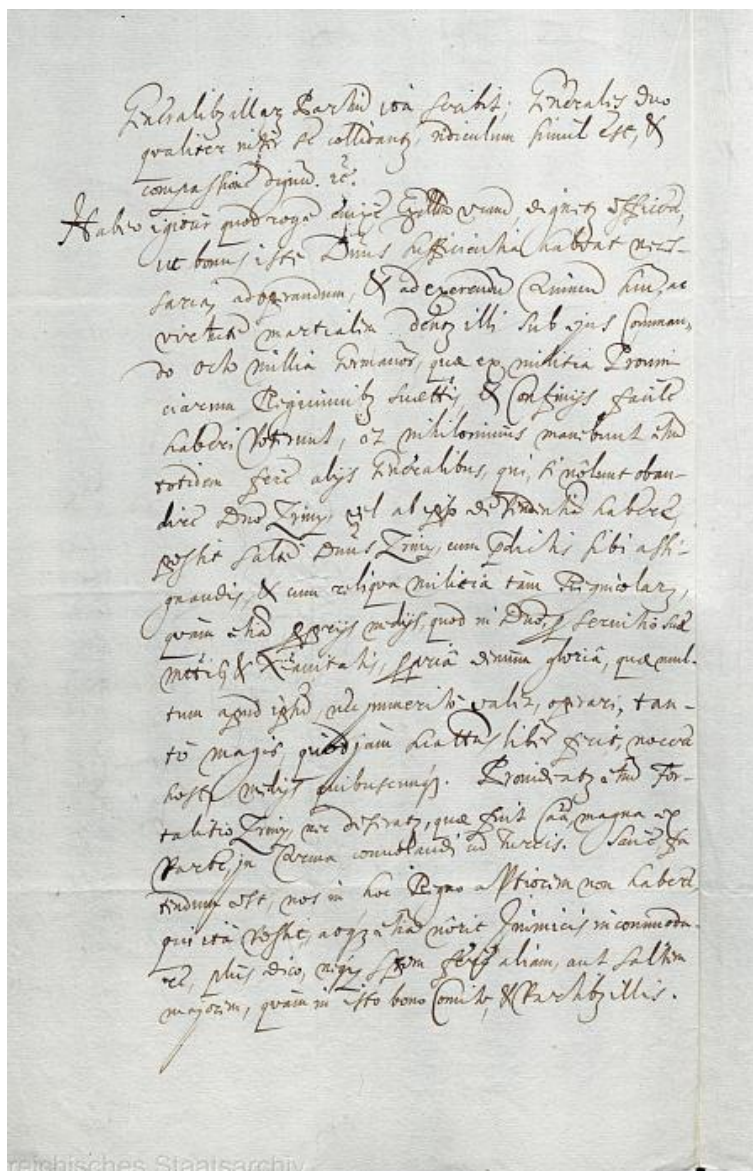
8. kép: Lippay György levele Porcia hercegnek. Pozsony, 1663. jún. 28. (részlet)

Libramina cum dñi habeat in p^{re}sentib^{us} & conditionib^{us}
istam Rescriptum, quod interest ante Pacem & Tra-
ctatum, vel postea, igitur dari, meo, & ipsa conditione so-
luta, Mentis requirit ad effectum: interea vero
ipse in nos ferro, & armis grassatur. Quare
non est aliud Remedium, quam ut suavis Bello ap-
to Turcas impetret, & absolute senect, ac contra se
resolvat. Quia si differre. Si Pax
tractanda est, potest etiam sub isto sermone, Armis
tractari, & hoc videtur esse intentio foras ipsius
mei. Immo, si votis eius eventus non responderet.
Nihil igitur differre suadet, sed cunctationem det^{er}
amplissimam, nocemus Turcis ubique, & quomodocum-
que. Non exspectemus, ut ipse prius nos in-
dat, ac in solo viro, & de nostro, Bellum contra nos
perat, id quod ex parte dñi Comitis Trini, quicquid
me fieri potest, impediendo Transiitum per Pontem, & al-
mavando etiam Dionis hostiles, subditi praedicti.
I quoque summo. Excellen^{ti} viam ac suavitatem, rogo, non diffe-
ramus, imo aucleremus hostiles Regulos nobis
aggr-

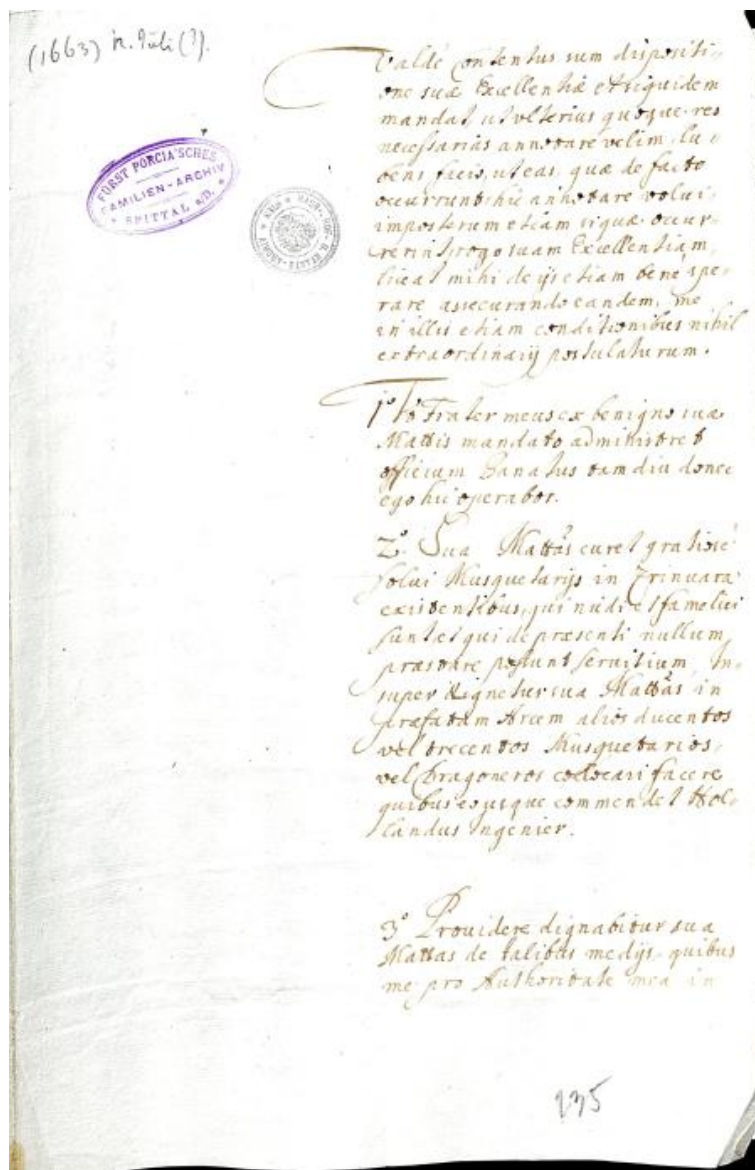
MM

9. kép: Lippay György levele Porcia hercegnek. Pozsony, 1663. aug. 1. (részlet)

Forrás: ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Porcia Akten. fol. 259–260.

10. kép Zrínyi Miklós előterjesztése fővezérségével kapcsolatban. 1663. júl. 12. (?)
(részlet)

Levelek

1. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, 1647. augusztus 3.¹¹⁹

Illustrissime ac Reverendissime Domine, Domine mihi Gratosissime! Salutem et servitorum meorum paratissimam commendationem.

Isten sok jókkal áldja meg Nagyságodat. Én az Nagyságod parancsollatjáról el nem feledkeztem, noha bizony igen későn, akaratom kívül, küldém meg Nagyságodnak az csigákat. Isten látja, Nagyságos Uram, eleget voltam rajta, hogy hamar meghozathassam Nagyságodnak az csigákat. De hogy háromszor is hoztak Velencéből rosszakat, szintén belső Olaszországban kellett értek küldenem, noha ezek sem szintén ollyasok, az mint én kívánnám. Kérem Nagyságodat, nem az ő kvalitásokat, hanem az én Nagyságodnak szolgálni való jóakaratomat vegye jó néven, szolgáltasson velem más dologbul is, mindenkor kész szolgát talál Nagyságod.

Nem volt még alkalmatosságom, hogy Nagyságodnak megköszönjem hozzám való jóakarátját, mellyel az őfölsége maga szájából hallottam, hogy Nagyságod commendálta az muraközi kétszáz emberre való fizetést, melyre nézve őfölsége is minden jóval ajánlotta magát, immár az dolog csak abban maradván, talám füstbe is megyen, ha Nagyságod még egy kis gondviselése nem fog accedálni. Kérem Nagyságodat alázatosan, legyen promotora ennek az dolognak. Én míg élek, meg igyekezem Nagyságodnak szolgálni. Isten éltesse Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben.

Datum Chaktor. die 3. Augusti anno 1647.

Reverendissimae et Illustrissimae Dominationis Vestrae servitor devotissimus

C N a Zr

P. S. alázatosan kérem Nagyságodat, ezen leveletem küldje meg Nagyságod Wesselény Ferenc Uramnak.

2. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, [1647.] október 3.¹²⁰

Nagyságos Uram!

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, áldja meg Isten Nagyságodat.

Az mely emberemet Olaszországban küldtem volt, Nagyságos Uram, mindenféle virágokért, megbetegedvén az útban, most is valahol közel Florentiához fekszik. Én bizony azt tudtam, hogy meg is holt. Csak harmadnapja, hogy Rómából írták meg, az hova szolgám az levelet elküldte volt. És így későn érkezett azokért az virágokért, kiket ősszel kellene elültetni, az kikeleti virágokat, ha meglábolhat, bizonyosan elhozza.

Azonban, Nagyságos Uram, florentiai herceg énnekem egy igen szép ajándékot küldött, egy szép apatika ládát és egy scatola virággyükereket, én bizony mindjárt Nagyságodnak elküldtem volna, de az kertészim és gróf Lesli is assecuráltak, hogy ha ma s holnap el nem ültetik, az idén semmirekellők lesznek, és mind elvesznek, és így, Nagyságos Uram, el kellett ültetnem, de bizony inkább küldtem volna Nagyságodnak. Írt florentiai herceg, hogy kikeletieket is küld. És ha megküldi, Nagyságodnak udvarlok véle.

Azonban Nagyságodnak alázatosan megszolgálom az virágokat, kiket küldött, és én is igyekezem, hogy Nagyságodnak küldjék kikeletre, mivelhogy szolgálaim akkorra bemennek

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Florentiában az herceghöz valami török lovakkal. És reménlem, hogy szépeket küld, mert az mastaniak mind inkább giunkiliákból állanak, Giunkilia di Persia és odoratissima és grossissima. Hiacintusok is az szerint. Tulipán három, odorato, di Persia és Vedova remaritata. Híreket Nagyságodnak mast semmi újakat nem tudok írni, hanem az én alázatos szolgálatomat ajánlom és maradok

*Ciak. 3. Octobris.
Nagyságodnak alázatos szolgája
G Z Miklos*

3. levél: II. Rákóczi Györgynek. A Nádori emlékirat (részlet) [1653. november]¹²¹

Az én kegyelmes uram, Zrínyi Miklós, Nagyságod alázatos szolgája küldött engemet Nagyságodhoz, hogy az Nagyságod fejedelmi kezét őnagysága képiben megcsókoljam, és az őnagysága kötelességét, melyet míg él, Nagyságodhoz meg akar tartani, én bővebben megbizonyítsam. [...]

Ilyenképpen, kegyelmesen emlékezhetik Nagyságod, hogy Magyarország dolgainak mind jó, mind gonosz szerencséje az palatinusság administratiójából legkiváltképpen vagyon. Annak viselője mind jót, mind gonoszt országunkra hozhat. Adta volna Isten, hogy az mostani jó palatinusunk az mely buzgósággal és teljes jó gondolatú szívvel volt nemzetihez, viszont annyi jó szerencsével lett volna jó igyekezeti bőves, de mivelhogy az nem mindenkor jár együtt, és sokszor látjuk az gonosz szándékokat szerencséseknek lenni, viszont az jó és szent igyekezeteket szerencsétleneknek, így az mostani palatinusunk is nem volt szerencsés dicsíretes gondolatban, holott az irigység s a gyűlölség ráfegyverkeztette az rossz magyarokat, úgy annyira, hogy minden cselekedetinek, jónak, rossznak egyarányúképpen fekete festéket adtak az világ előtt és legfőképpen az mi felséges királyunk előtt. Kíváncsi voltna ugyan palatinusban is őnagyságában az dolgoknak véghezvitelében egy kevés patientiái, mert az igazság, noha kívánja tőlünk, hogy hirdessük és fogjunk mellette kiállással is, mindazonáltal nem mindenik idő alkalmas arra is, s az mikor dissimulációval vihetünk többet végben, az igazság szereteti kényszerít minket, hogy dissimuláljunk. De mivelhogy Nagyságos Uram, ember nincsen perfectióban, őnagyságában ezt a vétket (ha vétkeknek kell mondani) excusálja a jó intentio, az melyről kell itélni az embereket. Ebből az vehementiából esett őnagyságára a sok szó, rágalmazás, sok más calumniák, végtére az egész császár udvarának, magának is őfelségének neheztelése; innen származott osztán, hogy ellenségei hatalmat vevén, nem hagyták oly szerencsésen véghezvinni dolgait, mint dicsíretesen vége és igyekezete volt feltéve.

Innen következett országunkban idegen nemzetnek béhozása, nagy praeiudiciumára szabadságunknak és semmi hasznára, az melyet palatinus uram az felül megírt okokért el nem tudott távoztatni, és mikor ez ellen nagy buzgósággal szólott, inkább siettette a gonoszt, hogysem eltávoztatta volna. Ezeket például hozom elő, hogy az palatinusság administratiójából mind jó s mind gonosz következhetik. Így lévén, Kegyelmes Uram, ez az dolog, és mivelhogy ennek a jó palatinusunknak halála immár az ajtaját kolompozza, s reméltelen élete, hogyha az Isten csudákat nem akarna csinálni, minden jó magyarnak tartozása, hogy arrul gondolkodjék, hogy ennek halála után oly successor legyen, aki hazájának jót és egészséget, ellenségeinek veszedelmet hozzon.

Illeti bizony ez a jó gondolat minden jó magyart, de annál inkább Nagyságodat, mennyivel Nagyságod jobb és nagyobb a többinél, és mennyivel inkább Nagyságoddal való

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

jó correspondentiából áll az palatinusságnak jó viselése, mert ha az gonoszság valahogy elhatalmazik az jó és szent szándékokon, ha ennyihány haszontalan here a jó méheket kirekesztik az ország administratiójából, mit kellessék egyebet várni országunkra, hanem veszedelmet és Nagyságodnak is örök veszekedést és annál is nagyobbát, ha valaha az gonosz, istentelen szándék szerencsés lehetne. Ez az generális gondolkodás viszen minket particularis elmélkedésre, és szükség néznünk az subiectumokat, kik hazánkban erre valók vannak; az hol bizony szégyenünkkel meg kell vallanunk, hogy egy sincs érdemes országunkban erre az tisztre, és ebből látjuk Istennek nagy rajtunk való haragját, hogy mentül nagyobb szükségünk, annál kevesebb subjectum vagyon, aki azt helyrehozhatná.

Vannak ugyan némelyek, akik értelemmel minden dolgokat felérnek, de viszont ha azt az ő bölcsességeket operatióra vagy cselekedetre kellene tenni, nem tudnak semmit véghezvinni, és ilyen Csáky László, ilyen Csáky István. Nem kell az ilyen nagy magistratusokra oly embereket elővinni, akik nem adtak magokul valami cselekedettel való bizonyosságot, de mit cselekedtek ezek, az körül bizonyos argumentumot vehetnénk elegendőségről. Vannak ismég mások, akik sem cselekedni, sem elmélkedni magokul, de sőt mások által sem tudnak, hanem éppen csak másokra támasztják magokat, és ha azok tőlük elesnének, szintén úgy járnának, mint az oktalan papok, akik könyveket elvesztvén, semmit sem tudnak, és ilyen közönséges ítélet szerint Wesselényi, amelynek ha Puchaim tudományt nem ad és instructiót, nem röpülhet. Vannak ismég olyanok, akik tudnának szolgálni, ha az privatum commodum be nem kötné nekik az szemeket, és az ilyenek az ország minden dolgait magok hasznokra forgatnák, és ilyen Nádasdy.

De Nagyságos Uram, ezek mind bálványozók és az aranyborjút imádják, és ezeknek istenek nem hazájok java, nem szabadsága, hanem mindezek felett érsek, nem kell ezért erről sokat írnom és explicálnom Nagyságodnak, mert minden kicsiny rend is ismeri, valaki az kígyót fullánkjárul, az csigát nyáláról megismerheti; és így, Nagyságos Uram, bölcsen elmélkedhetik Nagyságod, hogy ha az forrás zavaros, lehetetlen, hogy patakja tiszta legyen: érsek bizony mindezeknek forrása, és bizony mindnyájan túle infectusok. De mi leszen, Nagyságos Uram, országunkbul, ha mindnyájunk reménysége kívül német praetendálni fogja, és ez, Nagyságos Uram, sem álom, sem neveltség; mert bizony tudva vagyon uramnál önagyságánál bizonyosan, hogy utána jár Puchaim. És abban is bizonyos uram önagysága, hogy mind az felülvalók, ha látják, magokat oda nem tehetik, bizony eztet teszik inkább, hogysen az ki az ő bordájukban nem szőtt volna. Jupiter, quos perdere vult, dementat. De talám az Isten nem akar még bennünket elveszteni, és nem bocsát ilyen scandalumat Izraelben.

Vayon ezeknél mind jobb, ha ugyan leoldjuk passiónkat szemünkről, aki többet tud, többet kíván mindazoknál cselekedni, és noha az sincsen perfectióban, az minthogy senki sincsen, az többire nézve ugyan jó, és az 445. Hitemre más gonosz nincsen benne, hanem az, akit arra a csomó kígyóra, avagy ligára kiontani kíván, úgy mint hazánk veszedelmére. De Nagyságos Uram, ennek nevét nevezni sacrilegium és mortale peccatum, azért igen kételkedem benne, sőt csaknem bizonyos vagyok, hogy ez a kívánság füsttel elegyednék és eloszlanák annak kezében, aki hordozná.

Azért utolsóra kell gondolkodnunk. Itten az én uramnak, Zrínyi Miklósnak önagyságának azt az modestiát, akit a maga személye emlékezetiben szokott viselni, le kelletik tenni, és egy ilyen fejedelem előtt, mint Nagyságod, oly sincere kell beszélni, mint Isten előtt, és mind erőtlenségét meg kell vallani, mind elegendőségét nem tagadni. Igaz, Nagyságos Uram, hogy az önagysága kívánsága ettől a gondolattul oly távol vagyon, mint ég a földtől, hogy annyira contentus az maga állapotjával, hogy nem lehet jobban. Holott ott,

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

az hol vagyon, Muraközben, minden satisfactiója vagyon, félnek az ellenségi tőle, szeretik barátjai, alattavaló mind muraközi, mind horvátországi vitézlő rend csaknem imádják, azonkívül az őnagysága állapotja mostan csendes, az udvartul semmi derék háborgatása nincsen, úgy mint azoknak, akik nagyobb állapotban forognak; jövedelmével őnagysága megéri, és noha semmit benne el nem tehet, de nem is kívánja. Viszont pedig ha őnagysága akarna helyt változtatni, számtalan akadékjai volnának; holott Muraköz őnagysága nélkül oly volna, mint komiányos nélkül hajó, és bizony félesztendeig meg nem lábolná.

Ehhez, mint minden okos embernek szükség, őnagysága is gondolkodik, talám az magasan való állapot szédelgést hozna fejének, és az mely tisztre mostan elegendős, akkor mind az udvar impetitiója miatt, mind más rossz magyarok irigysége miatt talám unalmas volna. De mivelhogy az hazájaszerető úrnak, legfőbbképpen magyarnak nem azt kell tekinteni, hogy mi kedves, mi alkalmas, hanem micsoda hazájának jobb és hasznosabb, ezek az gondolatok kényszerítették az én uramot a maga személyére reflexiót tenni, és jöllehet, hogy bizony őnagysága magát egyáltalán fogva elégedetlennek ismeri, de ha a többi habilitására tekint, egyiknél sem tartja magát alábbvalónak, ha nemzetit, ha esztendeit, ha készségét, ha cselekedettel tett bizonyoságit, ha hazájához való szeretetét, akivel bizony mindeneket meggyőz, tekinti. Haszontalan volna Nagyságodnak az én uram éjjel-nappal való azon törődését, miként szolgálhasson hazájának, haszontalan volna buzgó szívéből való gyakor mondásit és beszédit is számlálnom, holott az szók kevés bizonyságok. Elég azt mondanom, ha többet nem mondhatok, hogy urának, hazájának, Nagyságodnak és minden jó magyarnak senki bizony nem tud többet, sem kíván többet szolgálni, mint az én uram, senki bizony a magyar nemességnek szabadságát nem készebb oltalmazni, senki úgy magát nem kész fogynatni mint őnagysága.

Ihon, Kegyelmes Uram, az Nagyságodhoz való uramnak kötelessége kivette szájából azt, kit soha senki ki nem vehetett és az kit az mértékletesség tilt, tudniillik a kérkedést. De nem kérkedés az, mikor az jó lelkiismeret ilyen fejedelem előtt, mint Nagyságod, megvallatja magával minden kvalitását, és nem titkolja semmijét. De Nagyságos Uram, minden ember csalatkozhatik, és talám az én uramnak is passió, aki a maga szeretetivel szokott embernek hízelkedni, csinál elegendőségéről valami magahittséget, lehet bizony, mert magát maga dolgairul senki nem ítélheti, de bizony abban viszont csalatatlan uram ítéleti, hogy készsége, hogy hazájához, urához, Nagyságodhoz és nemzetihez való szereteti senkitül nem győztetik és mindeneket felülhalad, az többi elegendőségéről mások ítéletit várja. És azért, Kegyelmes Uram, küldött engem Nagyságodhoz, úgy mint ennyi jóakarattal és kegyelmességgel megismert urához és atyjafiához, hogy mindezekről vegye az Nagyságod tetszését és ítéletit; Nagyságod, aki olyan bölcs fejedelem, aki az magyar javát úgy szereti, mértékben vegye mind egyiknek, mind másiknak kvalitását, és aki mindnyájok között jobb, azt válassza ki, osztán az Nagyságod választását őnagyságával is közölje.

Kéri az én uram alázatosan Nagyságodat és kényszeríti Istenre, hogy ne úgy vélekedjék róla, mint az, ki a maga személyének elegendőségével felettébb való szeretben vagyon; mert ő azt az vélekedést magáru és az magahittséget mindjárt leteszi, mihánt avagy Nagyságodtul, avagy valakitül meg lesz néki mutatva másnak nagyobb érdeme. Esküszöm én az őnagysága képiben Istenünkre és idvösségünkre, hogy abbul semmi szomorúságot magához nem vészen, sőt az én uramnak ez legnagyobb célja, hogy megtudhassa, kit fog Nagyságod arra jónak ítélni, hogy osztán őnagysága is az Nagyságod tetszésével megegyezzek, és abbul is Nagyságodnak szolgáljon, az melyet hogy igazán híven fog megcselekedni, hitire, köröszttségére esküszik énáltalam Nagyságodnak, mint kegyelmes urának. Holott pedig Nagyságod az én uram személyét ítelné elegendőnek lenni, és kívánná

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

is ebben előmenetelét, Nagyságodnak könyörög, hogy lenne segítséggel néki ahhoz, mert az maga szárnyai oly lassúk ahhoz, hogy csak fel sem kelhetne az földről, ha egy ilyen fejedelemnek segítsége nem accedálna. Tudja is, van is Nagyságodnak abban módja, miképpen az lehessen, egy fejedelemnek sok keze, sok értelme. De mindazonáltal itílné az én uram, hogy ha egyszer immár arra Nagyságod kegyelmességgel resolválja magát, tehát az maga akarátját ne publicálná, sőt elhálolná addig, meddig ideje leszen az kimondásnak.

Mert Nagyságos Uram, hogy avval sinceritással szóljak, kivel az én uram megparancsolta és akivel immár elkezdtem, alázatosan bocsánatot kérvén Nagyságodtul, azt mondom, hogy az rossz magyarok s ehhez az magyarra örök gyűlölség hordozó németek olyan vaddá, olyan gyanússá tették az Nagyságod fejedelmi méltóságos nevét, hogy immár aki nyilván jót csak mondana is Nagyságodrul, sacrilegusnak mondanák. Nincsen azoknak az istenteleneknek eszek, nincsen lelkek, nincsen Istenek, mert ha volna, és az ördög nem ülne szíven és szemén, kívánná, kívánná hallani a magyar dicsőséget, holott ha Nagyságodat excludáljuk magunktul, hol van osztán a magyar név, hun vagy csak egy is magyar, akit idegenek említhessenek, hanem ha porban akarjuk keresni a magyar nevet, és olyanokat akarunk a mi bolondságunkkal támogatni, aki osztán gyalázatot és romlást hoz nyakunkban. Az is, Nagyságos Uram, jóllehet, hogy uramnál az Nagyságod gratiája és segítsége kívánatos volna, mindazonáltal látván Nagyságod az felül írt okokat, kéri alázatosan Nagyságodat, hogy más móddal Nagyságod előmenetelét keresse.

Sokan vannak, Kegyelmes Uram, akik az palatinusság pályáját futják; adná Isten, hogy mindeniket hazája szereteti vinné reá, és mindenik oly szándékkal, hogy szolgálja hazájának; de bizony igen félő, hogy különben vagyon, és némelyik az poéta mondása szerint: tantum ut noceat, cupit esse potens, holott még az atyja is némelyiknek nem dicséretre méltó. Az nagy tisztéknek osztása, Nagyságos Uram, valahol fávorral, gratiával és practicával osztatik, veszett respublica az, hanem az dicsíretes, az hol semmi más, csak az érdem egyedül viszi embert elő, de nem ez szerint akarnak ők menni elő, sem Csáky László, az mely leányát németnek s csaknem lelkét ördögnek adja, sem Wesselényi, az ki az érseket istenének tartja, és érte az magyar szabadságot lábával tiporná, ha lehetne. Mit mondjak erről a Puchaimról, aki hazánkban arra a végre a németeket behozta, aki mindent e világon összekever, csak meggyerhetné.

Könyveket írhatna az én uram ezeknek álnok praktikáirul, akit kezével tapasztalt, de mire számláljam én Nagyságod előtt azokat, Nagyságod tudja jobban, és az Nagyságod fejedelmi szeme általlátott eddig is mindeneket. Bánja uram őnagysága, hogy ilyen penicillussal azokat az praetensorokat kell Nagyságod méltósága előtt describálni, mert szokatlan dolga őnagyságának embereket rágalmazni, de Nagyságos Uram, az Nagyságodhoz és hazájához való affectio kisajtolja szájából az igazat, és nem engedi eltitkolni az gonoszságot. Ihon Nagyságos Uram, az én uramnak discursusa az magyarországi dolgok felől, ihon minden értelme, aki hazája javát illeti; Nagyságod előtt, mint legjobb magyar előtt, az ki él ég alatt, leteszi szíven való titkait; szintén oly tisztán, igazán, mint Isten előtt szükség letenni az áldozatot.

Nem szükséges kívánni, hogy ezekből Nagyságod magának lument vegyen, mert eléggé illuminátus az Nagyságod fejedelmi értelme, hanem ez volt tartozása, ez kötelessége, akit ha elmulatott volna, nem volna magyar névre méltó.

Külső dolgokrul is penig, az mit tudott őnagysága, akarta Nagyságoddal közleni, mivelhogy az magunk administratiójában szükséges az szomszédunkét tudni, és az az bölcs statuarius minister, aki a messzi való dolgokat tudja a maga hasznához kapcsolni. Az mi kegyelmes urunk, császár egészséggel nem igen kérkedhetik, és félő, hogy őfelségének

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

élete nem igen leszen hosszú, akit Isten ő szent felsége távoztasson. [...]

Még egy kis dolgot parancsolt nékem őnagysága, hogy alázatosan informáljam felőle Nagyságodat, ez szerint: noha Nagyságos Uram, az fejedelmek az magok cselekedeteiről senkinek nem másnak, hanem az egy Istennek adnak számot, mindazonáltal az jó és dicsőséges fejedelmek találták meg azt magokban, hogy az ő cselekedetek és vitézi győzelmek nagyobb tündökléssel marad meg ez világon és jobban elszaporodik, ha az ő hadakozásának okait és módjait, úgy mint a győzelmeket is, jó historikusoknak adják kezében, akik osztán jövőendő saeculumoknak is adják értékre; azért az én uram minduntalan gondolatjában forgatja, hogy miként ezek az Nagyságod dicsőséges győzelmei olyan fényesen fennmaradjanak, az mely tündöklőül véghez vitettettek, és hogy sem moly, sem rozsda, sem irigység kárt ne tegyen benne, az minthogy kétség nélkül igyekszik, jutott eszébe egy európai historicus úr, az mely jóllehet olaszul ír, de res gestas a mi országunkban deákul teszi bé könyvébe, legfőképpen, ha mi levélbeli instrumentum jó kezében, úgymint causae belli, pacis conditiones, litterae principum, manifesta és más olyanokat.

Ennek az historicusnak nevét, históriájának titulását, ím, leírtam Nagyságodnak, hogy abbul is lássa Nagyságod ennek az embernek derék voltát: *Mercurio overo historia de correnti tempi, di Vittorio Siri, consigliere di stato et historiographo della Maesta Christianissima. Tomo primo stampato in Casale, Anno MDCXXXII. Tomo 2. Anno XXXXVII. Tomo 3. Lyon MDCLII. Assecurálom Nagyságodat, hogy kereszténységben senki olyan igazán, sine passione nem ír, és aki a fejedelmeknek minden állapotjának úgy végére menne, holott spanyor, francuz királyoknak legbelsőbb dolgait, akit illik megírnia, megír az két császárnak és az egész európai statusoknak, monarcháknak és respublicáknak.*

Bűn volna, Nagyságos Uram, ezeket a Nagyságod szép győzelmeit, kiket három ellenség ellen, úgymint moldva, kozák, tatár ellen ily kevés idő alatt, minden embernek reménysége kívül, irigység bosszúságára vitt véghez Nagyságod, valami rossz penna megmocskolná. Avagy ha Nagyságod irigyi ugyanennek a fő historicusnak másformán, és nem igazán adná leírnia, az minthogy kétségkívül extenuálni igyekezni fognak.

Azért Kegyelmes Uram, ha Nagyságod kegyes akaratja, hogy ez oly tisztességgel tudódjék, az mint tisztességesen esett, jó volna, ha Nagyságod ez szép cselekedetet valami jó deák pennával leíratná, minden állapotját, circumstantiáját, az kit Nagyságod akar, hogy tudjanak, describáltatná, és bár csak az én uramnak küldené Nagyságod egy meghitt szolgája által; őnagysága osztán Olaszországban maga szolgája által beküldené ahhoz az historicus úrhoz, mivel immár is őnagyságának vagyon valami ismeretsége, és őnagyságának vagyon obligatiója hozzá, holott az elmúlt időbeli históriájában dicsérettel emlékezett az őnagysága személyéről, avval az úttal, mikor uram őnagysága beküld a florentiai fejedelemhez, oda is osztán ezeket az aktákat beküldené, aki Nagyságodnak és a magyar névnek becsületire volna. Istent hí az én uram bizonyságul, hogy semmi egyebet nem kíván, hanem miképpen bizonyítsa Nagyságodhoz való devotióját, azért ezt is nem akarta elmulatni. Immár az Nagyságod fejedelmi ítéleti rajta, amit cselekszik, csak azon kéri Nagyságodat az én uram alázatosan, ezeket úgy vegye, mint az mi tiszta szívből jó és jó szándékból. Az Isten áldja meg Nagyságodat minden boldogságával.

Az Nagyságod parancsolatja szerint, ím, uram őnagysága az titkosírás formát Nagyságodnak megküldte, de alázatosan kéri Nagyságodat, evvel mentül ritkábban éljen, mert csak az is őnagyságának veszedelmes volna, ha megtudódnék, hogy titkos dolgokat tractál Nagyságoddal, hanem mikor ugyan szükség volna ezekkel élni, olyankor is bizonyos ember által.

4. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, 1654 [január] 14.¹²²

Nagyságos Uram!

Áldja meg az Ur Isten Nagyságodat minden jókkal. Értettem, hogy az mi kegyelmes urunk, királyunk őfölsége ebben a palatinus vacantiában országunk directióját az Nagyságod kezeiben bizta, örülök, ez Nagyságod méltóságos állapotján, és Istentül kívánok Nagyságodnak szerencsét mind ahhoz, mind mindenhez.

Én, Nagyságos Uram, Zágrábban valék, de semmi effectussal, mert az föltámadott jobbgyságot le nem csillapíthattuk, és soha meg nem csöndesednek, ha fegyverrel reájok nem megyünk, ahhoz pedig kevés az ország népe. Irtam mindenekrül őfölségének és hogy Nagyságod is mindeneket adjon, úgy resolváltam magamat, hogy ebben az holnapban Nagyságodat megkeresem és mindenekrül informáljam. Mert szükség, hogy Nagyságod tudja és hogy nekem az iránt parancsoljon, azonban maradok Nagyságodnak alázatos szolgálja

G Zrini Miklos
Chaktornian, 14. 1654.

5. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Légrád, [1654.] február 2.¹²³

Szolgállok Nagyságodnak és kívánok Istentül minden jókat.

Nagyságos Uram, mind én, mind öcsém uram megértettük elegendőképpen az Nagyságod hozzánk való jóakarátját és atyai affectióját, és legfőképen levelébül, az mellyel nekem ír. Űkegyelme azért nem vette az Nagyságod intését heában, hanem küldte maga emberét is föl. És mivelhogy én is föl akarok menni, én rám is bízta űkegyelme az iránt való dolgát. Mindnyájunknak pedig Nagyságodban vagyon reménségünk. Azért kérem Nagyságodat, tartóztassa Majténi uram kedvetlenségét az én eljüvetelemig, az mely két hét múlván meglesz, s azonban talán itt is békességben hagyhatom Muraközt, az mely víz kicsinsége miatt in periculo vagyon. Ha Nagyságodat szolgálaim miben megtalálnák, patrociniúmal legyen nekik, alázatosan kérem. Isten tartsa Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben.

Légrádon 2 Februarij.
Nagyságodnak holtig szolgál
G Zrini Miklos

6. levél: Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi Györgynek. Csáktornya, 1654. február 21.¹²⁴

Nagyságos Uram!

Az Isten áldja meg Nagyságodat minden áldásával, és tegye diadalmossá fegyverét, kibővítsé ellenségét.

Mednyánszky Uram kezemhez juttatta Nagyságodnak két méltóságos leveleit, kiből ismég új óbban esmerem Nagyságod fejedelmi hozzám való gratiáját, és hogy engem azután is méltóságos kegyelmében akar tartani. Én, Nagyságos Uram, elégtelen vagyok annak megköszönésére, nem is akarok egyebet mondani, hanem csak kérem alázatossággal Nagyságodat, hogy higgye el kegyelmesen, ha valaha az én szolgálatom

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

tehet valami bizonságot Nagyságod méltósága előtt, soha abban meg nem fogyatkozik, ha életem veszedelmével volna is, és ha csak egy csöpp vérem volna is, s az is szükséges Nagyságod szolgálatjára, abból sem leszek soha fősvény. Ha élek, Nagyságos Uram, bizony én ajánlásomat megbizonyítom cselekedettel és még nagyobbakkal, hogysem ajánlásim. Az Nagyságod fejedelmi ajánlásán pedig én oly bizodalmasan akarok nyugodni, mint laurus fa alatt az, ki mennykűtől fél. Én, Nagyságos Uram, Falusi Dánieltől mindeneket izentem Nagyságodnak, az kiket tudtam, valamint az Isten előtt, úgy Nagyságod előtt megnyitottam magamat, és hitemre esküszöm Nagyságodnak, hogy ezután is valamit tudni fogok, az ki Nagyságod méltóságát illetni fog, igaz magyarai tökéletességgel tudtára adom Nagyságodnak jó alkalmatosságokkal.

Az mi közönséges hazánk és nemzetünk dolgait is, az mennyire elmémme föl fogom érni és tudni, bizony közlöm Nagyságoddal. Mert látom, hogy kegyelmében tart Nagyságod, és ez maga fejedelmi assistentiáját énnekem kegyelmesen ígéri. Mastanában semmi újságot nem írhatok Nagyságodnak, nincs is semmi derekas történet, kit kellene értésére adnom Nagyságodnak. Tudom, értésére vagyon Nagyságodnak, hogy érsek locumtenentiát valóban sollicitálta és meg is nyerte. Elhiggye Nagyságod, hogy derekas gondolatai vannak, miképen azt magán stabiliálná, fél valóban gyűléstől. Tudja, hogy az lesz bontója minden gondolatjának, és ezért azon leszen, hogy elhalassza, mentül tovább lehet.

Úgy vagyon mindenütt híre, hogy Csáky Lászlóval rosszul alkusznak, és az aparentiái is mind úgy mutatnak, de bizony igen félek rajta, hogy az csak képmutatás, és csaknem bizonyosan tudom, hogy erdéli fejedelmet akarják megcsalni vele. Megbocsásson az Istenért Nagyságod, hogy így írok, az szükség így hozza magával.

Puchaim valóban mesterkedik ez körül, Zreni Miklóst hogy rávehesse, hogy consentiáljon az érsek uralkodásának, de bizony heában mesterkedik azon, mert nyilván tudja, hogy mind az jó és szűves magyarok ellen volna, mind pedig erdéli fejedelem szolgálatja ellen. Ennek pedig érsek oly tanácsot adott, Puchaim hogy minden embernek és főképpen erdéli fejedelemnek jó szót adjon, és avval elaludtassa. Reá is felelt, hogy azon szerént cselekszik. Küldött is, hallom, imide-amoda arravaló instrumentumokat. Bizony, Nagyságos Uram, magyaroknak valóban föl kell nyitnia mast az szemeket, mert mast kovácsolják kezekre, lábokra bilincseket és nyakokra ígát. Az Isten megmenti tüle őket, és az mesterére fordítja mesterségét, meddig erdéli fejedelem él, nem kell attul félni.

Az mit pedig Zrini Miklós arra contribuálhat, bizonyos lehet Nagyságod, hogy el nem mulatja.

Én pedig, Nagyságos Uram, újobban az Nagyságod kegyelmes exhibitióját és ígétit alázatosan köszönöm, bizony azon leszek, hogy soha erről az kegyelmességéről én el ne felejtkezzem, se Nagyságod meg ne bánja, hanem ha mit tehet kicsin erőm, azt éppen Nagyságodnak mint uramnak devoveáalom és ez szerént maradok Nagyságodnak

Chaktornian 21. Febr. 1654.
alázatos szolgája s érdemetlen atyafia
G Zrini Miklos

Az Nagyságod levelei közül, úgy vélem, egy sem téveledett el, mert Gróf Merodi uram egyet küldött, mást Mednyánszky uram kettőt, azután egy kereskedőember ím csak tegnapelőtt hozta egyet, kit Fejérvárral írt Nagyságod 18. Decembris. Az Istenért Nagyságod ne vegye gonosz néven, hogy ritkán írok, bizony nekem veszedelmes volna, ha megtudódnék Nagyságoddal való correspondentiám, jobban szolgálhatok így

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

Nagyságodnak, ha egy ideig titokban tartom kötelességemet, az mint Falusinál megizentem.

7. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, 1654. március 6.¹²⁵

(Fordítás latinból)

Nagyságos és Főtisztelendő Uram!

Mivelhogy különböző emberektől úgy értesülök, hogy főtisztelendő Felnay Ferenc vasvári prépost urat – tiszta életű és erényes férfiút – minden felől ajánlják öfelségének is, meg Főtisztelendőségednek is az éppen üresedésben lévő szepesi prépostságra, nehogy azért úgy tűnjék, mintha én egy ilyen kiváló férfiú ajánlásáról nem szólnék, nagy szeretettel ajánlom őt, hogy Főtisztelendőséged közbenjárására öfelségétől elnyerje a mondott prépostságot. Legalább látnák az emberek, hogy az én ajánlásomnak eredménye volt. Egyebekben kívánom, tartsa Isten Főtisztelendőségedet jó egészségben a haza javára és az én javamra. Kelt Csáktornyan, az Úr 1654. évében, március 6-án.

Nagyságos és Főtisztelendő Uramnak
kész szolgálja
C Nic a Zr

8. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, 1654. április 10.¹²⁶

Nagyságos Uram!

Hogy az én kötelességemet, kit éppen Nagyságodnak akarok tartanom, jobban deklarálhassam, ezt az főembert szolgálmat, Ivanovics Tamás uramat küldöttem, hogy az Nagyságod uri kezeihez békéljék és köntösét megcsókolja. Megérti Nagyságod úkegyelmétül, hogy az én minden kívánságom együtt fog járni Nagyságod parncsolatjával, és soha sem Nagyságodtul, sem atyafiátul el nem távozik szolgálatom. Sok bizonyos okaim vannak arra reménségemre, hogy Nagyságod az maga kegyelmét soha tülem meg nem vonja, holott soha engem senki másképpen nem látott, hanem az Nagyságod böcsületi mellett szólva. És ez az mastani igiretem, kit lölköm üdvösségével kötök, nagyobb zálog lehet Nagyságodnál, hogy sem minyájoknak azoknak igireti, az kiknek szokása, hétlenségkor megalázzák magokat. Mindeneket Ivanovics uramtul Nagyságod megért, hogy kegyelmessen halgassa meg, alázatossan kérem, és ha parancsolja, Nagyságod magam személyem szerint ezeket az sensusimat fölviszem, örömes magam representalom Nagyságodnak kívánságomat, mely nem más, hanem hogy lehessek nagyságodnak mint Kegyelmes uramnak alázatos és hű szolgálja.

Ciaktornian 10 Aprilis, 1654
G Zrini Miklos

9. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csáktornya, 1654. november 4.¹²⁷

Nagyságos Uram!

Ajánlom Nagyságodnak alázatos szolgálomat, és Istentül minden jókat kívánok Nagyságodnak.

Keglevics Zsigmond uram Nagyságod szolgálatajára akar ez napokban comparealni, erre menvén által kívánta úkegyelme, hogy Nagyságodnak irnék úkegyelme dolgainak

commendatiójára. Én noha Nagyságos Uram tudom hogy az ilyen böcsületes ur magával hordozza a comendatiót, nincs is szüksége az olyan comendatióra mint az enim, főképpen Nagyságodnál, holott Nagyságod az maga kegyességéből is örömet cselekszik minden gratiákat, mindazonáltal nem akartam űkegyelmének ebből kedvét szegni, és mivelhogy űkegyelme ebben az országban énnekem legjo[bb] barátim közül való, azért alázatosan mind űkegyelmét magát, mind dolgaít comendálom. Mind űkegyelme meghálálja hozzá mutatott gratiáját, mind penig én míg élek igyekszem szolgálni, és maradok Nagyságodnak alázatos szolgálja

Chaktornian 4 Novembr 1654.

G Zrini Miklos

10. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. [1658. október 23.]¹²⁸

Tekintetes, Nagyságos és Méltóságos Esztergomi Érsek! Nagyságodnak, mint Uramnak Apámnak ajánlom fiúi engedelmes szolgálatomat.

Ide érkezvén, az soproni tanács keserves panasszal jelenté, az melyről Bécsben is informáltak volt, minemő törvéntelen processust indítottak az ő kegyelmek plebánusa neve alatt az vármegye viceispánjával azon törvéntelenségnek fautori, az mint maga azon viceispán megvallotta, mely directe contra articulos in negotio religionis conditos et diplomata regia vadnak, és arra nézve őfölségének ezen dologban beadott információjokat commendáltam alázatosan; úgy értem, őfölsége parancsolatot determinált ellenek, hogy azon törvéntelenség executióban vétessék, az mely jó igazsággal, ha vagyon valami ereje és tekinteti törvényünknek, mint lehessen, hagyom Nagyságod bölcs ítéletire, holott ha az viceispán sine deputatis commissariis iuxta articulum 14. anni 1647. nem lehet bírása ezen dolognak, minden cselekedetek hiúság és haszontalanság. Az mint beszéllek, nem törődnek az dologon, ha suis modis abiudicáltatik tőlök, nem tehetnek róla, de sajnálják az törvéntelenséget, hogy egy viceispán ily újságot merészel az írott törvény s az diplomák ellen kezdeni, az melynek minemő sequelái lettek ezelőtt, mindnyájan említjük, minemők lehetnek, Isten tudja.

Nagyságos Uram, még az pogányoknak is tartozunk megállanunk fogadásunkat, mennyével inkább keresztyén felebarátinknak, és ha szabados országunkban remováljuk az igazságot és törvént, quid est futurum regnum nostrum iuxta B. Augustinum, nisi publicum latrocinium, félő, hogy az Istennek látogatásából, az mely íme ajtaink előtt, ő szent fölsége el ne vegye országunkat, és az sok törvéntelenségekért másra ne transferálja.

Mivel ezen dolog Nagyságod eleiben megyen, az őfölsége kegyelmes akaratjából, kérem fiúi engedelmességgel Nagyságodat, meggondolván, hogy ezen dolog, noha mast az tanács ellen vagyon, az egész evangelicusokat concernálja, írott törvényünk szerint relegálja ad suos iudices et ordinarium processum, hadd dicsekedjenek, hogy interpositiómnak az írott törvény mellett volt Nagyságod előtt érdemes tekinteti, s én is azzal, hogy nem volt Nagyságod másak törvéntelen cselekedetinek ő hozzájuk hasonló segítője. Nem kételkedem, méltóságos tiszt is azt hozván magával, Nagyságod az törvéntelenséget ezúttal is autoritásával [...] ha másért nem, vagy csak az magunk [...] tartásáért az evangelicus atyánkfiával. Ez egynéhány szót íratna velem az Nagyságodhoz való kötelességem, az tovább történendő törvéntelenségnek eltávoztatásáért, az melyeket, mivel Nagyságod énnálamnál inkább tud, mégis hagyom bölcs ítéletire és directiójára. Tartsa Isten Nagyságodat kedves jó egészségben.

11. levél: Zrínyi Miklós levele Rucsics Jánosnak. [1658.]¹²⁹

(Fordítás latinból)

Nemzetes Uram, Kitűnő és Legkedvesebb Barátom!

Hálás köszönet Uraságod kíváncsiságáért, mert ennek köszönhetem levelének vigasztaló sorait. Tőlem kérdi, igazak-e a hírek, én pedig másoktól. De egyikünk sem lesz kielégítve, mert keveset tudok, s így keveset is írhatok, és semmit sem tudok megerősíteni.

Ebben az órában kaptam testvérem levelét, melyet mellékelten küldök sógorasszonyomnak, hogy olvassa el, és azután lepecsételve adja vissza hozójának, hogy továbbmenjen.

Nem csoda, hogy a barbároknak megnőtt a vágyuk Erdély leigázására, hiszen a széltől kidöntött fához a gyerekek is odafutnak, hogy ágait összeszedjék. Bizony, ha Isten elkezdí sűjtani a szerencséseket, gyorsan végez velük.

Csodálkozom azonban, hogy a török egyszerre két háborúba kezd. Ilyesmiről nem tud történelmük, és vallásuk sem engedi, meg a józan politika se javallja. Lehet, hogy ezt az erdélyi ügyet nem nevezi háborúnak, s azt reméli és képzei, hogy nagyravágyását kénye-kedve szerint és veszedelem nélkül kielégítheti. A budai vezér még ott van Szolnoknál, az a megbízatása, hogy hozza el a fejedelem fejét. Az okosabbak mégis azt mondják, hogy könnyű lenne véget vetni ennek a fölfordulásnak, ha Rákóczi koncot dobna a cerberusnak, akár aranyat, akár várakat. De ó jaj, már a szomszédban ég Ucalegon háza, és szerencsétlenül állnak a mi dolgaink. Vagy ne fogadtunk volna semmit a dánoknak, vagy tartottuk volna meg ígéretünket; akkor most a szeplőtlenül megőrzött hűség tekintélyével támogathatnánk Erdélynek dőlni készülő fáját, amely minket is magával ránt a romlásba. Ám most hogyan kívánhatnánk azt, hogy higgyenek nekünk? Isteni csodával jöjjön valaki segítségünkre, különben bizonyos, hogy veszve vagyunk.

A mi kicsiny seregünk – talán ötezer katona – a Duna komáromi szigetén vonta meg magát. Jelentheti-e ez a háború elkerülését? jelenthet-e segítségnyújtást? Attól félek, a gyöngeségnek ez a megmutatása felnyitja az ellenség szemét, amely eddig is alaptalanul félt a mi erőnktől. Bizony okosan szólt, aki a békére vágyónak azt mondta: tégy úgy, mintha háborúra készülnél. De nehogy a királyok dolgát érintve kihágjak saját körömből, inkább sóhajtván elhallgatok.

A birodalom ügyeit testvéremnek erről szóló leveléből érti meg. Azt mondják, Málta szigetét földrengés rázta meg. Ha ez igaz, nem tudom, foglalkozik-e vele a mi teológiánk, miért éri szerencsétlen sors a jókat.

Azoknak a tógás bírának az ítéletét Hannibálról könnyen elviselem, mert ha dicsőséges dolog dicső embertől kapni dicséretet, éppen úgy nem kívánatos a hitvány ember dicsérete. Nekem más a meggyőződés, mert tudom, hogy nem utolsó horvát vagyok, méghozzá Zrínyi. Ember vagyok ugyan, azért tehát nem hiba nélkül, de az ő ítéletükben azt tartom a legtöbbre, hogy nem vagyok napraforgó, nap után járó fű, avagy pap után járó fű.

Bárcsak meghallgatna engem is a királyom, bizony, kérdés nélkül azt mondanám neki, amit Ajax: elég volt a szavakból, lássuk a cselekedeteket! Hogy itt tespedek, annak nem én vagyok az oka, hanem a század gonoszsága és az ilyen emberek ítélete. Ha elég az akarat, akkor nekem megvan az érdemem. De te, hársfa, fák leghitványabbika és leghaszontalanabbja, mivel dicsekszel szent árnyékodon kívül? Ó, a tigrisektől és fenevadaktól támogatott oszlopok, megérték rá, hogy egy Sámson ledöntse őket! Mert a hazát nem támasztják, hanem terhelik, nem díszítik, hanem meggyalázzák, nem oltárhoz,

hanem akasztófához hasonlítanak. Így kell beszélnem a nemzetedről? De lám, tévedek, hiszen te nem vagy magyar, mi nem vagyunk a te nemzeted. Tudom ki vagy, származásodat és dicső őseidet bemutatja régi időkről tanúskodó szerzőnk, Bonfini, könyvének 552. lapján a 20. és a 449. lapon a 30. számú fejezetben. De előadja újabb történelmünk kiváló és igaz szavú tanúságtevője, Istvánffy is, a 822. lapon, a 10. szakaszban. Milyen jól talál a Szentlélek szava: „a gonoszok gonosz atyjukra panaszkodnak, mert miatta vannak gyalázatban”.

Gondolom, Rucsics uram mosolyog majd, ha olvassa, mennyire elragadtatom magam. De vegye figyelembe, hogy nem a magánügyeimmel, hanem közügyekkel traktálom. És amiként a babér nem ég pattogás nélkül, a jó ember sem viselheti békével, ha rágalmazzák. Még így is sokkal adósom az az alak, ha rébuszokban beszélek róla, holott bizony megérdemelné, hogy fennszóval nevén nevezzék, és kiebrudalják a színről; de ezt másokra hagyom. Amit Uraságod a martianezi birtokról ír, örömmel vettem, és igaz barát tanácsát és javaslatát ismertem fel benne. Mások az elmúlt napokban nem ilyen tanácsot adtak, hanem Imre gróf szomszédságával ijesztgettek, aki állítólag maga is meg akarja venni Martianezt. Én azonban Pelopidasz, görög vezér szavával feleltem meg nekik. Ő ugyanis, mikor egyszer seregét hegyszorosok között vezette, és egy katonája e szavakkal rohant hozzá: „Ó, Pelopidasz, az ellenség kezébe esünk!”, rendületlenül így válaszolt: „Ellenkezőleg: ők esnek ami kezünkbe!” Tehát ha ilyen szomszédságba jutok Imre gróffal, majd meglátjuk, ki esik a másik kezébe. Ismét birtokokról tárgyalok, de óvatosabban, mint azelőtt, mert aki egyszer megégette magát, fél a tüztől. Jóllehet, én nem esztelenségből égettem meg magam; bírom a király szavát és ígéretét, az majd megmenekít a bajból, s hogy tévedtem, nem szégyellem.

Mi itt, kedves Rucsics uram, jól találjuk magunkat és vígan vagyunk, mert az Úr Isten gyakran engedi látnunk a török szegényét. Katonáim pünkösöd másnapján elhajtottak háromszáz marhát a kanizsai törökök, azelőtt meg néhány igen nagy nevű vezérüket fogták el, köztük Ibrahim agát, akiért a mi öreg Bocskainkat cseréltük ki. Mit szólnak majd ehhez német uraimék? Kétségkívül én leszek az oka mindennek. Sok mindent fölhozhatnék ez ellen – ám már így is túl hosszúra fogtam a szót. A stájerországi tanácskozás ide mellékeltem iratait, kérem, adja át a főtisztelendő atyának (akit nevemben is üdvözzöljön a legkészségesebben), és írja meg nekem a saját véleményét is. Isten éltesse, engem pedig szeressen, mert úgy szeressen engem az Isten, hogy én szeretem Kegyelmedet és vagyok Uraságodnak odaadó barátja

Comes Nicolaus a Zrin

12. levél: Zrínyi Miklós levele Lippay Györgynek. Csallóköz, 1663. október 20.¹³⁰

(Német fordításban fennmaradt levél magyar fordítása)

Amikor most a Vág mellett hétszáz horvát katonát vezényeltem fölfelé és lefele az előőrsökhöz, a törökök észrevették őket és háromezer emberrel átkeltek. De mikor a fele már a partra jutott, megtudtam ezt, és még több horváttal és magyarral vadul rájuk törtünk, visszakergettük és megfutamítottuk az ellenséget. Isten segítsen tovább is. Háromszáz foglyot hoztam magammal – nem számítva azokat, akik a vízbe fúltak vagy másként elestek –, köztük egy előkelő törököt, akitől mindent megtudtam a török seregről és szándékaikról Erről hamarosan tájékoztatom Nagyságodat.

IRODALOM

Könyvek, tanulmányok

- ÁGOSTON Gábor – OBORNI Teréz (2000): *A tizenhetedik század története*. Magyar századok. Pannonica Kiadó, Budapest.
- BARISKA István (2011): *A Wesselényi-szervezkedés főrendjei egy kőszegi vendéglőben*. Regionális tanulmányok III. PannonIQm, Sopron, 107–130.
- BEKE József (2002): Zrínyi Miklós két kiadatlan levele 1654-ből. *Irodalomismeret*, 12. évf. 5-6. sz. 74–76.
- BENE Sándor – BORIÁN Gellért Elréd (1988): *Zrínyi és a vadkan*. Labirintus. Budapest.
- BENE Sándor – HAUSNER Gábor (kiad.) (1997): *Zrínyi Miklós válogatott levelei*. Balassi Kiadó, Budapest.
- BENE Sándor (1996): A hír és a közvélemény koncepciójának formálódása Zrínyi Miklós műveiben. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 100. évf. 4. sz. 369–394.
- BENE Sándor (2000): *Egy kanonok három királysága: Ráttkay György horvát históriája*. Irodalomtörténeti füzetek, 148. Argumentum Kiadó, Budapest.
- BENE Sándor (2012): *Zrínyi Miklós*. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, XIII. kiadás. Balassi Kiadó, Budapest, 206–222.
- BORIÁN Gellért Elréd (2004): *Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében*. Pannonhalmai füzetek 50. Pannonhalma.
- CSAPODI Csaba – KLANICZAY Tibor (közread.) (1958): *Zrínyi Miklós összes művei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. I–II.
- FABÓ András (közread.) (1871): *Vitnyédi István levelei*. I–VI. Magyar Történelmi Tár, 3. évf. 15–16. sz. 7–272., 7–268.
- FALLENBÜCHL Zoltán (összeáll.) (2002): *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
- FAZEKAS István (2013): *A Magyar Udvari Kancellária. Rubicon*, 24. évf. 2-3. sz. 44–57.
- GEBEI Sándor (2004): *Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások*. MTA doktori értekezés.
- HANUY Ferenc (közread.) (1910–1911): *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása összegyűjtött levelei I-II*. Budapest.
- HILLER István (1999): *Zrínyi Miklós*. In: Rácz Árpád (szerk.): *Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből*. Rubicon–Aquila Könyvek, Budapest.
- HORVÁTH Mihály (1872): *Magyarország történelme V*. Heckenast, Pest.
- KLANICZAY Tibor (1964): *Zrínyi Miklós*. 2., átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KOVÁCS Sándor Iván – KULCSÁR Péter – HAUSNER Gábor (közread.) (2003): *Zrínyi Miklós összes művei*. Magyar remekírók. Kortárs Könyvkiadó, Budapest.
- KOVÁCS Sándor Iván (1985): *A lírikus Zrínyi*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- MARKÓ Árpád (közread.) (1950): *Zrínyi Miklós levelei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAGY Levente (2003): *Zrínyi és Erdély*. Irodalomtörténeti füzetek, 154. Argumentum Kiadó, Budapest.
- OBORNI Teréz (2002): *Erdély fejedelmei*. Pannonica Kiadó, Budapest.
- PAULER Gyula (1876): *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése, 1664-*

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

1671. I–II. Budapest.
- PERJÉS Géza (2002): *Zrínyi Miklós és kora*. 2., bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
 - PÉTER Katalin (1972): Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. *Századok*, 106. évf. 3. sz. 653–666.
 - PÉTER Katalin (1973): *A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A Siralmas panasz keletkezéstörténete*. Irodalomtörténeti füzetek, 83. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 - PÉTER Katalin (1979a): *A magyar romlásnak századában*. 2. kiadás. Magyar História. Gondolat, Budapest.
 - PÉTER Katalin (1979b): Köznemesi publicisztika, köznemesi politika a 17. század derekán. Az Országgyűlési pasquillus. *Történelmi Szemle*, 22. évf. 2. sz. 200–224.
 - PETTKÓ Béla (1891): Az 1655-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Történelmi Tár*, 14. évf. 1. sz. 171–176.
 - R. VÁRKONYI Ágnes (1986): Líra és politika Zrínyi életművében. (KOVÁCS Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985.) *Irodalomtörténeti Közlemények*, 90. évf. 6. sz. 673–383.
 - R. VÁRKONYI Ágnes (1994): *Zrínyi szövetséglevele*. In: Uő: *Europica varietas – Hungarica varietas*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 91–121.
 - S. SASVÁRY Zoltán (2005): *Adatok egy könyvgyűjtemény történetéhez. Az esztergomi Bibliotheca Fugger gyűjteménye*. Magánkiadás, Budapest.
 - SEBESTYÉN Mihály (2012): *Erdélyi fejedelmek*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
 - SZABÓ Péter (2007): *II. Rákóczi György két ismeretlen levele*. *Lymbus*, 5. évf. 47–54.
 - SZÉCHY Károly (1896–1902): *Gróf Zrínyi Miklós*. I–V. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
 - TOMA Katalin (2006): *Gróf Nádasdy Ferenc politikusi pályaképe (1655–66)*. ELTE BTK doktori disszertáció.
 - TUSOR Péter (1999): Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. *Magyar Könyvszemle* 115. évf. 1. sz. 116–120.
 - TUSOR Péter (2003): *Lippay IV. György*. In: BEKE Margit (szerk.): *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szent István Társulat, Budapest. 296–303.
 - WOLF, Adam (1869): *Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609-1677. Sein Leben und Wirken*. Bécs.
 - ZSILINSZKY Mihály (1866): Lippay György és a tokaji tanácskozmány. *Századok*, 20. évf. 5. sz. 400–424.
 - ZSILINSZKY Mihály (1890): *A linczi békekötés és az 1647-ki vallásügyi törvényczikkek története*. Szarvas.
 - ZSILINSZKY Mihály (1891): *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai: a reformációtól kezdve II*. Magyarországi Protestánssegylet – Hornyásky V., Budapest.

Internetes források:

- <http://www.lexikon.katolikus.hu/P/P%C3%A1lfalvay.html> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://www.bibliotheca.hu/#konyvtar> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blippay.html> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://www.mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09517.html> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)

Hegyesi Zsolt: Zrínyi Miklós és Lippay György kapcsolata a költő-hadvezér művei és levelei alapján

2014. febr. 11.)

- <http://www.mek.oszk.hu/02000/02060/html/lippay.html> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://www.mek.oszk.hu/09400/09477/html/0016/1320.html> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://www.pecsiegyhazmegye.hu/content/hodoltsag-kora-es> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)
- <http://pecsiegyhazmegye.hu/content/puspoki-arckepcsarnok> (Utolsó letöltés: 2014. febr. 11.)

Levéltári források:

- Magyar Országos Levéltár A 33, Magyar kancelláriai levéltár, Propositiones et opiniones 1647. 79.
- Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof und Staatsarchiv. Ungarische Akten Specialia 341 Porcia-Akten aus Spital an der Drau, 1597, 1658-1665. Fol. 211–212, 235, 259–260.

Rövidítések

- ZMÖM(1) = CSAPODI Csaba – KLANICZAY Tibor (közread.) (1958): *Zrínyi Miklós összes művei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. I–II.
- ZMÖM(2) = KOVÁCS Sándor Iván – KULCSÁR Péter – HAUSNER Gábor (közread.) (2003): *Zrínyi Miklós összes művei*. Magyar remekírók. Kortárs Könyvkiadó, Budapest.

ABSTRACT

Hegyesi, Zsolt

The Relationship Between Miklós Zrínyi and György Lippay Based on the Poet-General's Works and Letters

This paper gives a picture of the relationship between two great figures of the 17th century: Miklós Zrínyi and György Lippay. First, Lippay's career is presented in short, then the author turns to their close relationship in the 1640s. In the 1650s, Lippay took the stage as a pragmatic politician. Zrínyi, on the other hand, turned his attention to Transylvania, and a conflict arose between the two. After the fall of Transylvania, Zrínyi was deeply disappointed. The author also shows Zrínyi's anger with Lippay, who was against the endeavours of György Rákóczi II. By the 1660s, Lippay had put aside his prejudices and become a supporter of Zrínyi, who was forging a national policy of unity. Their tragedy lies in the fact that they could not bring their joint fight against the Turkish Empire and Viennese Absolutism among Europe's peculiar superpower political relations to fruition. The expulsion of the Turks came only decades after their deaths, according to the will of the Habsburgs, leaving Hungarians no room for manoeuvre. Although a leader as extraordinary as Miklós Zrínyi is rarely born, we must also not allow the work of Archbishop Lippay to be forgotten.

JEGYZETEK

- ¹ NAGY Levente (2003): *Zrínyi és Erdély*. Irodalomtörténeti füzetek, 154. Argumentum Kiadó, Budapest, 5.
- ² R. VÁRKONYI Ágnes (1994): *Zrínyi szövetséglevele*. In: Uő: *Europica varietas – Hungarica varietas*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 111.
- ³ SZÉCHY Károly (1896–1902): *Gróf Zrínyi Miklós*. I–V. Bp.; KLANICZAY Tibor (1964): *Zrínyi Miklós*. 2., átdolg. kiad. Akadémiai Kiadó, Budapest; PAULER Gyula (1876): *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése, 1664-1671*. I–II. Budapest, I. 21–23.
- ⁴ <http://www.mek.oszk.hu/02000/02060/html/lippay.html> (Letöltve: 2014. febr. 11.) A magyar vegyész arcképcsarnoka.
- ⁵ PAULER I. (1876) 21.
- ⁶ a. m. pápai főjegyző
- ⁷ TUSOR Péter (2003): *Lippay IV. György*. In: BEKE Margit (szerk.): *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szent István Társulat, Budapest, 296–303. (A Lippay életére vonatkozó adatok többségét innen vettem.)
- ⁸ FALLENBÜCHL Zoltán (összeáll.) (2002): *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 178.; Lippay György, *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. <http://www.mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09517.html> (Letöltés: 2014. febr. 11.)
- ⁹ http://www.pecs.egyhazmegye.hu/puspoki_arckepcsarnok.html (Letöltés: 2014. febr. 11.)
- ¹⁰ Pázmány Péternek a magyar főpapok nevében adott utasítása Jakusith Györgyhöz, az Eszterházy Miklós nádorhoz küldött követükhöz. Nagyszombat, 1633. dec. 22. HANUY Ferenc (közread.) (1910–1911): *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása összegyűjtött levelei*. I–II. Budapest, II. 457–460.
- ¹¹ <http://www.pecsiegyhazmegye.hu/content/hodoltsag-kora-es> (Letöltve: 2014. febr. 11.) Számos hasonló esetről és a rendkívüli helyzetre hivatkozva kérelmezett kánonjogi különlegességről: Galla Ferenc (1946): Magyar tárgyú pápai felhatalmazások, felmentések és kiváltságok a katolikus megújulás korából. Első közlemény. In: *Levéltári Közlemények*, 24. évf. 1. sz. 71–169.
- ¹² FALLENBÜCHL (összeáll.) (2002) 178.
- ¹³ FAZEKAS István (2013): A Magyar Udvari Kancellária. *Rubicon*, 24. évf. 2-3. sz. 48.
- ¹⁴ BORIÁN Gellért Elréd (2004): *Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírás tükrében*. Pannonhalmi füzetek 50. Pannonhalma, 136–137.
- ¹⁵ <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/blippay.html> (Letöltés: 2014. febr. 11.)
- ¹⁶ ÁGOSTON Gábor – OBORNI Teréz (2000): *A tizenhetedik század története*. Magyar századok. Pannonica Kiadó, Budapest, 202.
- ¹⁷ <http://www.bibliotheca.hu/#konyvtar> (Letöltés: 2014. febr. 11.)
- ¹⁸ Pázmány Péter levele II. Ferdinánd királynak. Pozsony, 1628. márc. 11. HANUY (közread.) I. (1910) 684.
- ¹⁹ ZSILINSZKY Mihály (1891): *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai: a reformációtól kezdve*. Magyarországi Protestánsok – Hornyásky V., Budapest, 349.
- ²⁰ Pázmány Péter levele Sennyei István kancellárnak. Pozsony, 1634. szept. 30. HANUY (közread.) II. (1911) 513.
- ²¹ BENE Sándor (2012): *Zrínyi Miklós*. In: *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, XIII. kiad. Balassi Kiadó, Budapest, 208.
- ²² Pázmány Péter levele id. Francesco Barberini bíborosnak. Bécs, 1636. ápr. 21. HANUY (közread.) II. (1911) 648.
- ²³ ZSILINSZKY Mihály (1890): *A linzi békekötés és az 1647-ki vallásügyi törvények története*. Budapest, 15.
- ²⁴ Zrínyi Miklós levele Batthyány Ádámnak. Csáktornya, 1638. ápr. 16. CSAPODI Csaba – KLANICZAY Tibor (közread.) (1958): *ZRÍNYI Miklós összes művei I–II*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. Továbbiakban: ZMÖM(1) II. 14–15.
- ²⁵ Lippay György levele Esterházy Miklós nádornak. Regensburg, 1641. júl. 30. Idézi: HORVÁTH Mihály (1872): *Magyarország történelme*. V. Pest. 422.
- ²⁶ Uo. 423.

- 27 ZSILINSZKY Mihály (1886): Lippay György és a tokaji tanácskozmány. *Századok*, 20. évf. 5. sz. 400–424.
- 28 SZÉCHY I. (1896) 192.
- 29 A pasquillusok Varga Imre kitűnő definíciója szerint "...olyan gúnyversek, melynek létrehozója az alkalomszerűség, célja az irányzatosság." Az országgyűlési pasquillusról bővebben – eredete, elemzése: PÉTER Katalin (1979b): Köznemesi publicisztika, köznemesi politika a 17. század derekán. *Az Országgyűlési pasquillus. Történelmi Szemle* 22. évf. 2. sz. 200–224.
- 30 A frissen megválasztott Draskovich János nádor.
- 31 Pálffy Pál országbíró.
- 32 Lippay György esztergomi érsek.
- 33 Batthyány Ádám dunántúli főkapitány és Forgách Ádám.
- 34 *Régi Magyar Költők Tára, XVII. század, 9. A két Rákóczi György korának költészete 1630–1660*, kiad. VARGA Imre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. N. 93, 253–256. Az idézett versszakok: 13–16.
- 35 KLANICZAY (1964) 330–331.
- 36 MARKÓ Árpád bevezetése Zrínyi Miklós leveleihez. In: MARKÓ Árpád (közread.) (1950): *Zrínyi Miklós levelei*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 5–6.
- 37 PERJÉS Géza (2002): *Zrínyi Miklós és kora*. 2., bőv. kiad. Osiris Kiadó, Budapest, 119.
- 38 Vö. Lippay György idézett levele Esterházy Miklós nádornak.
- 39 KOVÁCS Sándor Iván (1985): *A lírikus Zrínyi*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 52–53.
- 40 A giunkilia egy nagy sárga levelű, illatos nárciszfajtát takar: *Narcissus jonquilla*. Hiácintusok: jácintok.
- A levélben említett tulipánfajták közül kettő beazonosítható: *Tulipa suaveolens*, más néven *Tulipa odoratissima*, illetve *Tulipa persica*.
- 41 KLANICZAY (1964) 332. Az előterjesztés megtalálható: MOL A 33, Kanc. lt. Propos. et opin. 1647. 79.
- 42 NAGY (2003) 31–32.
- 43 KOVÁCS (1985) 54.
- 44 BENE Sándor (2000): *Egy kanonok három királysága: Ráttkay György horvát históriája*. Irodalomtörténeti füzetek, 148. Argumentum Kiadó, Budapest, 167.
- 45 S. SASVÁRY Zoltán (2005): *Adatok egy könyvgyűjtemény történetéhez. Az esztergomi Bibliotheca Fugger gyűjteménye*. Magánkiadás, Budapest, 16.
- 46 R. VÁRKONYI Ágnes (1986): Líra és politika Zrínyi életművében. Kovács Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 90. évf. 6. sz. 676.
- 47 SZÉCHY I. (1896) 198. és 166.
- 48 Zrínyi Miklós levele Wenzel Lobkowitz hercegnek. Csáktornya, 1648. febr. 5. ZMÖM(1) II. 78.
- 49 Adam WOLF (1869): *Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopold's I. 1609-1677. Sein Leben und Wirken*. Bécs, 25.
- 50 R. VÁRKONYI (1986) 677.
- 51 Széchy Károly közlése alapján. SZÉCHY I. (1896) 164.
- 52 KOVÁCS (1985) 51–54. Kovács az 51. oldalon valószínűleg véletlenül Homonnai Györgyöt jelöli meg Gyurkó apjaként, holott az Homonnai János, I. BENE (2000) 168.
- 53 SZÉCHY I. (1896) 167.
- 54 NAGY (2003) 32–33.
- 55 SZÉCHY I. (1896) 162–163.
- 56 KOVÁCS (1985) 54.
- 57 R. VÁRKONYI 1986, 676–677.
- 58 KLANICZAY (1964) 331–332.
- 59 PÉTER Katalin (1979a): *A magyar romlásnak századában*. 2. kiad. Magyar História. Gondolat, Budapest, 99.
- 60 HILLER István (1999): *Zrínyi Miklós*. In: RÁCZ Árpád (szerk.): *Nagy Képes Millenniumi Arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből*. Rubicon-Aquila Könyvek, Budapest, 107.
- 61 PÉTER (1979a) 94.
- 62 Széchy Károly közlése alapján. SZÉCHY III. (1900) 133–134.
- 63 Rákóczi Zsigmond levele II. Rákóczi Györgynek. 1651. okt. 31. Idézi: NAGY (2003) 33–34.
- 64 PÉTER (1979a) 96–97. és 81.
- 65 SZÉCHY III. (1900) 33.

- 66 Vö. ZSILINSZKY (1886) 404.
67 BORIÁN (2004) 293.
68 ZMÖM(1) II. (1958) 176–192.
69 NAGY (2003) 39–40.
70 KLANICZAY (1964) 523.
71 Vittorio Siri Mercurio-köteteit azért említi a szerző, hogy Zrínyit a lehető legjobb színben tüntesse fel. Az emlékirat szerzőségét illetően perdöntő lehet a kötetek Zrínyi-könyvtárban megadott pontos helye. Vö. BENE Sándor (1996): A hír és a közvélemény koncepciójának formálódása Zrínyi Miklós műveiben. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 100. évf. 4. sz. 370.
72 A horvátországi parasztfelkelésről: KLANICZAY (1964) 497–519.; PERJÉS (2002) 195–202.
73 Zrínyi Miklós levele III. Ferdinánd királynak. Csáktornya, 1654. jan. 9. ZMÖM(1) II. (1958) 196–199.
74 R. VÁRKONYI (1994) 112.
75 KLANICZAY (1964) 524.
76 Zrínyi szerint a „magyaroknak valóban föl kell nyitnia mast az szemeket, mert mast kovácsolják kezekre, lábokra bilincseket és nyakokra igát.”
77 NAGY (2003) 52.
78 <http://lexikon.katolikus.hu/P/P%C3%A1lfalvay.html> (Letöltés: 2014. febr. 11.) *Magyar Katolikus Lexikon*.
79 TUSOR Péter (1999): Néhány észrevétel a költő Zrínyi leveleinek legújabb kiadása kapcsán. *Magyar Könyvszemle*, 115. évf. 1. sz. 120.; BEKE József (2002): Zrínyi Miklós két kiadatlan levele 1654-ből. *Irodalomismeret*, 12. évf. 5-6. sz. 74–75.
80 BEKE (2002) 74–75.
81 „Addigis Penig méltosztassek eo Fel[se]ge ugy providealni de Locumtenentia hogy az eo Felsege alá érkezeseigis ne keovetkezzek valami alkalmatlansagha... addig az Iffiu kiralyt eo Fel[se]getget bocsatana alá eo Felsege” SZABÓ Péter (2007): II. Rákóczi György két ismeretlen levele. *Lymbus*, 5. évf. 49–51.
82 Az érseket Zrínyi szerint a „kételenség viszi rá, hogy hízelegjék, s látván, hogy az violentia nem succedált, másformán akar előre menni. Legyen eszében Nagyságodnak az az olasz mondás: az ki neked szöbbsen szól, hogysen azelőtt, avagy immár megcsalt, avagy meg akar csalni.” Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi György fejedelemhez. Csáktornya, 1654. ápr. 25. ZMÖM(1) II. (1958) 208–211.
83 BEKE (2002) 75–76.
84 PÉTER Katalin (1972): Zrínyi Miklós terve II. Rákóczi György magyar királyságáról. *Századok*, 106. évf. 3. sz. 658.
85 SZÉCHY III. (1900) 58–61.
86 Puchaim: a már említett Johann Christoph Puchheim gróf, a haditanács alelnöke; quid parturiunt: mit szülnek, mire jutnak; exhibitio: kitüntető figyelem. Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi Györgynek. [1655. jan.–febr.]. BENE Sándor – HAUSNER Gábor (kiad.) (1997): *Zrínyi Miklós válogatott levelei*. Balassi Kiadó, Budapest, 82–83. Vö. ZMÖM(1) II. (1958) 225–226.
87 „Kirekesztettük ugyan az papokat az palatinusságbul, bizony verejtékkel és fáradsággal, de megadtuk az árát...” Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi Györgynek. Pozsony, [1655.] márc. 15. ZMÖM(1) II. (1958) 227–228.
88 PÉTER (1972) 657–658.
89 SZÉCHY III. (1900) 74.
90 PÉTER (1972) 655.
91 BORIÁN (2004) 300.
92 NAGY (2003) 55.; TOMA Katalin (2006): *Gróf Nádasdy Ferenc politikusi pályaképe (1655–1666)*. Doktori disszertáció. Kézirat, Budapest, 91.
93 BORIÁN (2004) 283–291.; PÉTER (1972) 659–661. Vö. PÉTER Katalin (1973): *A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei. A Siralmas panasz keletkezéstörténete*. Irodalomtörténeti füzetek, 83. Akadémiai Kiadó, Budapest.
94 SZÉCHY III. (1900) 98–99.
95 R. VÁRKONYI (1994) 112.
96 Klobusiczky András levele II. Rákóczi Györgynek. Pozsony, 1655. ápr. 7. PETTKÓ Béla (1891): Az 1655-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Magyar Történelmi Társulat*, 14. évf. 1. sz. 173.
97 Zrínyi Miklós levele II. Rákóczi Györgynek. Csáktornya, 1656. jan. 1. ZMÖM(1) II. (1958) 234–236.
98 OBORNI Teréz (2002): *Erdély fejedelmei*. Pannonica Kiadó. 155–160.

- ⁹⁹ GEBEI Sándor (2004): *Az erdélyi fejedelmek és a lengyel királyválasztások*. Doktori értekezés, Kézirat, 219.
- ¹⁰⁰ Vitnyédi István levele Mednyánszky Jónásnak. Sopron, 1657. aug. 28. FABÓ András (közread.) (1871): *Vitnyédi István levelei*. I-VI. Magyar Történelmi Társ., 3. évf. 15–17. sz. 73–74.
- ¹⁰¹ Vö. ZMÖM(1) II. (1958) 272–279.; BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 270–271.
- ¹⁰² Zrínyi Miklós levele Wesselényi Ferenc nádornak. Csáktornya, 1657. aug. 26. ZMÖM(1) II. (1958) 256–258.; KLANICZAY (1964) 597. és 640.
- ¹⁰³ TUSOR (2003) 300.; TOMA (2006) 123–124.
- ¹⁰⁴ SEBESTYÉN Mihály (2012): *Erdélyi fejedelmek*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 72.
- ¹⁰⁵ TOMA (2006) 131–132.
- ¹⁰⁶ NAGY (2003) 72.; TUSOR (2003) 300.; BORIÁN (2004) 310.
- ¹⁰⁷ R. VÁRKONYI (1994) 111–112.; Vitnyédi István levele Zrínyi Miklósnak. Sopron, 1661. júl. 24. FABÓ (közread.) III. (1871) 165–166.; BORIÁN (2004) 309.; PAULER I. (1876) 22. Vö. PERJÉS (2002) 334–339.
- ¹⁰⁸ PÉTER (1979a) 142–145.; NAGY (2003) 73–75.
- ¹⁰⁹ Emlékirat Montecuccolinak. ZMÖM(1) II. (1958) 314–322.; NAGY (2003) 78–81.
- ¹¹⁰ TOMA (2006) 137.
- ¹¹¹ R. VÁRKONYI (1994) 112–113.; PERJÉS (2002) 371.; Lippay György Porcia hercegnek. Pozsony 1663. jún. 28 és aug. 1. ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Porcia Akten. Fol. 211–212, 259–260. (8. és 9. kép)
- ¹¹² R. VÁRKONYI (1994) 114.; ÖStA HHStA UA Spec. Fasc. 341. Porcia Akten. Fol. 235. (10. kép)
- ¹¹³ R. VÁRKONYI (1994) 91–121.; BORIÁN (2004) 310–311.; A szövetséglevél: BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 199–200.
- ¹¹⁴ Zrínyi levele Esterházy Pálnak. Csáktornya, 1663. dec. 30. ZMÖM(1) II. 341.; PERJÉS 2002, 378–399.; <http://www.mek.oszk.hu/09400/09477/html/0016/1320.html> (Letöltés: 2014. febr.11.); KLANICZAY (1964) 751–760.
- ¹¹⁵ PERJÉS (2002) 399–418.; KLANICZAY (1964) 760–770.; TOMA (2006) 150–151.; PAULER I. (1876) 22–23.
- ¹¹⁶ PAULER I. (1876) 23.; BENE Sándor – BORIÁN Gellért Elréd (1988): *Zrínyi és a vadkan*. Labirintus. Budapest, 24.
- ¹¹⁷ TUSOR (2003) 301.; BARISKA István (2011): *A Wesselényi-szervezkedés rendjei egy kőszegi vendéglőben*. Regionális tanulmányok III. PannonIQm, Sopron, 125–126.; TOMA (2006) 154.
- ¹¹⁸ BORIÁN (2004) 169–170.
- ¹¹⁹ A levél közlése: BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 33–34.
- ¹²⁰ A levél közlése: Uo., 34–35.
- ¹²¹ A levél közlése: BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 172–182.
- ¹²² A levél közlése: KOVÁCS Sándor Iván – KULCSÁR Péter – HAUSNER Gábor (közread.) (2003): *ZRÍNYI Miklós összes művei*. Magyar remekírók. Kortárs Könyvkiadó, Budapest. Továbbiakban: ZMÖM (2) (2003) 626.
- ¹²³ A levél közlése: BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 68.
- ¹²⁴ A levél közlése: Uo. 68–70.
- ¹²⁵ A levél közlése: ZMÖM(2) (2003) 633.
- ¹²⁶ A levél közlése: Uo., 635.
- ¹²⁷ A levél közlése: Uo. 650. Beke József kiadásában más dátum szerepel: 1654. november 9. BEKE (2002) 75.
- ¹²⁸ A levél közlése: BENE – HAUSNER (kiad.) (1997) 106–107.
- ¹²⁹ A levél közlése: Uo., 109–111.
- ¹³⁰ A levél közlése: ZMÖM(2) (2003) 759.